

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Marcos ña ka'an xa'a' Jesús

So'o ni xaa a kii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itia Jordán
(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

1 ¹So'o ni xa'a' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosí. ²Naa yoso' a mii' ni ka'an Isaías te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, kii' ni ke'i ra ña ni ka'an Ndiosí ndii:

Yu'u ndii, tianu' i nda'a' xa'a' i,
te xi'na ra ku'un, te ndasava'a ra ichi' nuu' un'.

³Te te jaan' nduu' te tiakú tachi' yu'u' ka'an ti'e' ra mii' taxin' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo'ó ichi' mii' kixin xto'o e',
te ndasandaku tu ndo' a.”

Kachi a.

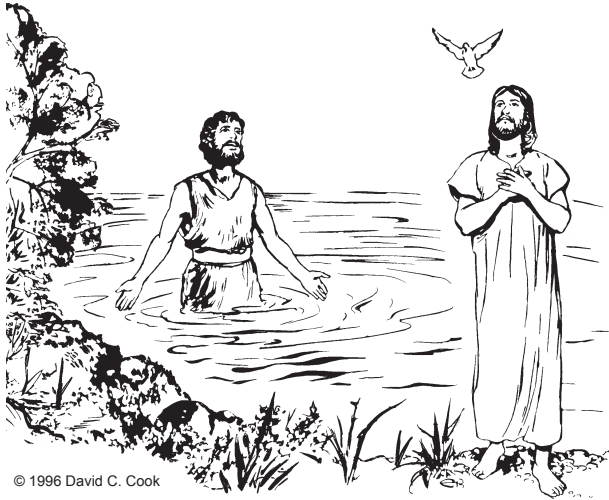
⁴Sakan' na kuu' ni xa'a' iin te nani' Juan sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí mii' taxin' kaa'. Te ka'an ndoso' ra nuu' nia kuenta ña nama nia nimá nia xa'a' kuachi ña xaa' nia. Sakan' te koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' nia, te kuchi nia kuenta a. ⁵Te sakuu' ne ndiee' nuu' Jerusalén xiin' nda'a' a, ña nu'u' nuu' nu'u' Judea ndii, ni xa'an nia mii' iin' Juan jaan', te kuni so'o ña'a' nia, te na'má nia kuachi nia, te ni sakuchi' ña'a' ra kuenta Ndiosí itia Jordán jaan'. ⁶Toto Juan ndii, xiin' ixi' camello ni ku'a'a a. Te ki'i' iin' toko' ra. Te tika xiin' nuñu' itun' ni xaxi' ra. ⁷Ni ka'an ndoso' ra nuu' nia ndii:

—Ña kuaxi xata' i ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, ni ndee vä'a i kunduu te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a. ⁸Yu'u ndii, sakuchi' i ndo'ó xiin' tikui kuiti', ndisu ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espíritu Santo —ni kachi ra xiin' nia.

So'o ni xaa a kii' ni chichi tu Jesús itia Jordán

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹Te kii' sakan' ndii, ni keta Jesús ndee ñuu Nazaret, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, te ni xaa a mii' iin' Juan jaan', te ni sakuchi' ña'a' ra itia Jordán. ¹⁰Te ndi'i so'o ni chichi Jesús,

© 1996 David C. Cook

Kii' ndi'i ni keta Jesús tikui, te ni xini a nuu' Espiritu Santo mii' iin' a, ndee naa kaa' paloma kaa' a (1.10)

te ni keta a tikui. Ikan' te ni xini a ni nunia' ndivi', te nuu' Espiritu Ndiosí, naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' a.

¹¹Sakan' te ni ka'an iin tachi' yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Yo'ó nduu' si'e maní i, te va'a va kuni i xini i yo'ó —ni kachi a xiin' a.

So'o ni xaa a kii' ni kuni ña ndiva'a sanama'

a Jesús nuu' kuachi

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹²Ndi'i so'o ña jaan', te ni saka'an Espiritu Santo nimá Jesús te ku'un a mii' taxin' kaa'. ¹³Te ikan' ni xika a nii' uvi xiko kivi', te ni xito ku'a' ña'a' ña ndiva'a. Te ni xika a tein ti' iku', te ni ndekuie ángele ikan', te ni xika nuu a nuu' Jesús.

**So'õ ni xaa a kii' ni xa'a' Jesús ka'án ndoso'
a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea**

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴Te kii' ni xiku'un Juan naá ra vi'e kaa ndii, ni xa'an Jesús nuu' ñu'u' Galilea ka'án ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosí ka'ndia chuun' a nimá e'. ¹⁵Te ka'án a ndii:

—Xa ni xinu kivi' ña ni chituní Ndiosí, te xa ni kuyatín ka'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ña jaan' na kuii' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa' ndo', te kandixa' ndo' tu'un va'a xa'a' ichi' a —ni kachi a.

**So'õ ni xaa a kii' ni kana Jesús kumi' ta'an te tava'
tiaka' te kunduu ra nda'a' xa'a' a**

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶Te kii' xika' Jesús yu'u' miní Galilea ndii, ni xini a uvi ta'an te yivi'. Iin ra nani' Simón, te inga ra nani' Andrés. Te jaan' ndii, ñani ra kuni ta'an ra. Te skó'ni' ra ñunu' ra tixin tikui miní jaan', sakan' ña te tava' tiaka' nduu' ra. ¹⁷Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñia'a ndo', te kundikun ndo' ichi' i, te sania'á i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachi ña te kundikun ña yu'u —ni kachi a.

¹⁸Xaka'án e' te ni nakoo ra ñunu' ra, te ni xikundikun ra Jesús.

¹⁹Te kii' ni ya'a a ndoso' ka ndii, ni xini a Jacobo xiin' ñani ra Juan, te uvi saa' te jaan' nduu' si'e Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva' ra tixin tundo'o' ra na'ma' ra ñunu' ra.

²⁰Sakan' te ni kana Jesús Jacobo xiin' Juan, te ni nakoo te jaan' yuva' ra tixin tundo'o' xiin' te tatú ra, te ni xikundikun ra Jesús.

So'õ ni xaa a kii' ni xta'ni' Jesús ña ndiva'a nimá iin te yivi'

(Lc. 4:31-37)

²¹Te ni xaa Jesús ñuu Capernaum xiin' te nda'a' xa'a' a. Te kii' ni xaa kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, ni sko'nu' a xiin' te jaan' tixin vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan', te ni sania'á a ne yivi'. ²²Te ni nandaní ña saa sania'á ña'a' a, sakan' ña ni ka'an a ndee naa ka'án iin te

kumi' ña ndiee', te süü' naa sania'á te sania'á tu'un ndei' Ndiosí.

²³Te ni yoo iin te naá ña ndiva'a nimá tixin vi'e jaan', te ni nde'i ti'e' ña jaan' ka'an a ndii:

²⁴—Kua'an Jesús, te Nazaret. ¿Ndichun kuaxi sataña'a' un' ndu? ¿Ñáa kuaxi un' te sandoñu'u' un' ndu? Xiní yu'u yoo nduu' yo'ó. Ña su'un kuenta Ndiosí nduu' un' —ni kachi a.

²⁵Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' ña jaan' ndii:

—Taxin' koo yu'u' un' te kua'an keta nimá te ñaa' —ni kachi a.

²⁶Te ni kisi ndiee' ña ndiva'a jaan' te jaan', te ni nde'i ti'e' a, te ni keta a nimá ra kua'an a. ²⁷Te sakuu' ne jaan' ndii, ni nandaní xava'a nia, te ni ka'an xiin' ta'an' nia ndii:

—¿Mii' tu kuaxi ña ka'an te yivi' kaa'? ¿Tee' iin ichi' xaa' nduu' ña sania'á ra, cho'? Sakan' ña xiin' ña ndiee' ka'an chuun' ra nuu' ña ndiva'a, te xini so'o a —kachi xiin' ta'an' nia.

²⁸Te yachi va ni kiku kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u' Galilea jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ña' tiso Simón Pedro

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

²⁹Sakan' te ni keta Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' vi'e jaan' te kua'an a xiin' Simón xiin' Andrés vi'e uvi' saa' te jaan'. Te kua'an tu Jacobo xiin' Juan xiin' a. ³⁰Te ña' tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndiee' tiin' ña'a' kandu'u' a' vi'e jaan'. Te kii' ni xaa Jesús xiin' ra ikan' ndii, ni ka'an ne yivi' xiin' a xa'a' ña' jaan'. ³¹Sakan' te ni kuyatín a mii' kandu'u' a', te ni tiin a nda'a' a', te ni ndani'i ña'a' a. Xaka'an e' te ni kiee ña'a' ka'ni', te ni xa'a' a' nduku' a' ña kuxi a xiin' te jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

³²Te xakuaa' nuu' kii' xa ni keta ñu'u' kivi' jaan' ndii, ni xan ndiaka te ni xan ndiaka ne ndiee' ñuu jaan' sakuu' ne kuni kuví nuu' Jesús. Te ni xan ndiaka tu nia ne ñu'u' ña ndiva'a nimá. ³³Te ni ndekuie kua'a' xava'a ne ndiee' ñuu jaan' yi'e' vi'e jaan'. ³⁴Te ni sanda'a a kua'a' va ne kuni kuví nuu' ndee ka nuu' kui'e. Te sakan' tu ni tava' a kua'a' ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne jaan'. Te ni taxi Jesús ka'an ña ndiva'a jaan' sakan' ña xini ña jaan' yoo nduu' Jesús.

Ka'án Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' taxin' kaa'

(Lc. 4:42-44)

³⁵Te nia'a va kuaxi kitú', te ni ndokoo Jesús, te ni ketā a vi'e jaan' te kua'an a iin xaan' mii' taxin' kaa' xa'a' ku'u, te ikan' ni ndatu'un' a xiin' Ndiosí. ³⁶Te ni xa'an nanduku' ña'a' Simón xiin' inga te nda'a' xa'a' a. ³⁷Te ni ka'an ra xiin' a kii' ni xa'an kuni ña'a' ra ndii:

—Sakuu' ne yivi' nanduku' yo'ó, tákui'e —ni kachi ra.

³⁸Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo' tuku ñuu, ña ñu'u' yatín, te ka'an ndoso' tu i tu'un va'a nuu' ne yivi' jaan'. Kuachi ndii xa chuun jaan' ni ketā i nuu' Ndiosí kuaxi i —ni kachi a.

³⁹Sakan' na kuu ni ketā a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni xa'an ka'an ndoso' a tu'un va'a nuu' ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Galilea. Sakan' ni xaa a tixin i'in vi'e mii' nakayá ne ndiee' ñuu jaan'. Te sakan' tu ni tava' a ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne ndiee' ikan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'i

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰Te ni kuyatín iin te kumi' kui'e te'i nuu' Jesús, te ni xikuiin xiti' ra nuu' a, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, naa' kuni un' ndii, kuví sanda'a un' yu'u nuu' kui'e ña ndo'o' i —ni kachi ra.

⁴¹Te ni kuvita ini a xa'a' te jaan', te ni sanakaá a nda'a' a, te ni tondia nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó, nda'a kii' un' —ni kachi a.

⁴²Sakan' na, kii' ka'an a ña jaan' ndii, xaka'an e', te ni kiee ña'a' kui'e jaan', te ni nda'a ra. ⁴³Ndi'i jaan' te ni ka'an chuun' ndiee' a xiin' ra, te ni ndei' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

⁴⁴—Kua'an, ndisu ká'an un' xiin' ndee iin ne yivi' ña ni xaa i xa'a' un' yo'o'. Süu' jaan' ndii kua'an te nia'a xiin' mii' un' nuu' sutu ña xa ni nda'a un'. Te nasoko' un' ña'a nuu' Ndiosí xa'a' ña xa ni nda'a un' naa ni ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña ni nda'a xna'a un' —ni kachi a.

⁴⁵Ndisu ni ketā so'o te jaan' kua'an ra, te ni xa'a' kiku ra kuento nuu' sakuu' ne yivi' xa'a' ña ni xka'ndia jaan'. Xa'a' a jaan' na ni kuví ka ku'un tuvi' Jesús ndee iin ñuu jaan', süu'

jaan' ndii ni ndoo a mii' kataxin', ndee saa ka ni ndii, ni xa'an ne ndiee' sakuu' nuu jaan' mii' ni yoo a.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 ¹Te kii' ni xka'ndia ndia'vi' kivi' ndii, ni nandiko' tukuu' Jesús nuu Capernaum. Te ni xa'a' xika' kuento ña ndu'u' a iin vi'e. ²Numi' te ni nakaya kua'a' ya'a ne yivi' mii' ndu'u' a. Te chitu' ni'i vi' ndee yie' vi'e a jaan'. Te ka'an Jesús tu'un Ndiosí nuu' nia.

³Ikan' te ni ndekuie kumi' ta'an te yivi' ndiso' ra iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' iin tun' xto. ⁴Te kii' ni ndekuie ra xiin' te jaan' vi'e mii' iin' Jesús ndii, ni kuvi kuyatin ra nuu' a, kuachi' ndii kua'a' va ne yivi' ita'. Sakan' na ni kaa ra xini' vi'e xiin' te kuni kuvi jaan', te ni xa'a ra iin yavi ikan' sava ni mii' iin' Jesús. Sakan' te ni sanuu' ra tun' xto mii' kandu'u' te kuni kuvi jaan' nuu' a. ⁵Te kii' ni xini' Jesús ña ini' te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvi jaan' ndii:

© 1996 David C. Cook

Ni xaa kumi' ta'an te yivi' xiin' iin te kui'e xa'a' nuu' Jesús te sanda'a' ña'a' a (2.3)

—Xa ni ndoyo kuachi un', pia'un —ni kachi a.

⁶Sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te yoo ikan' ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: ⁷“Te yivi' kaa' ndii, kania'a ra xa'a' Ndiosí, sakan' ña Ndiosí kuiti' yoo ndiee' te sandoyo' a kuachi ne yivi'”, ni kachi ra xiin' nimá ra.

⁸Ndisu numi' te ni xini Jesús xiin' nimá a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vä'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' i, taa. ⁹¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an i xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuachi ra, uun ñáá ña ndokoo ra te na'in ra tun' xto ra, te ku'un ra? ¹⁰Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' i ndiee' iin yivi' te sandoyo' i kuachi ne yivi' —ni kachi a.

¹¹Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an i. Ndokoo un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachi a.

¹²Xaka'an e' te ni ndondichi ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te nuu' ni'nu' sakuu' ne yivi' jaan' te ni keta ra kua'an ra. Te ni nandaní va nia xaka'nu' nia Ndiosí ka'an nia ndii:

—Ndee iin kivi' tia'an kuni e' naa ña kaa' —ni kachi nia.

So'ó ni xaa a kii' ni kana Jesús Leví Mateo

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³Ndi'i ña jaan' te ni keta Jesús vi'e jaan' te kua'an ni tukuu a yu'u' mini Galilea. Te kua'a' va ne yivi' kua'an mii' iin' a, te sania'á ña'a' a tu'un Ndiosí. ¹⁴Te kii' xka'ndía a kua'an a ndii, ni xini a ndu'u' Leví, si'e Alfeo, mii' kenciaa' ya'vi' ra xa'a' ñuu Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nia'a, te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

Sakan' te ni ndondichi ra, te ni xikundikun ña'a' ra.

¹⁵Te kii' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e Leví jaan' ndii, kua'a' tu te kenciaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma, xiin' kua'a' tu ne ka'an va'a ne yivi' xa'a' ndiee' inga' nia nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' nia, sakan' ña xa yoo kua'a' te ndikún xata' a. ¹⁶Te kii' ni xini te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te nduu' kuenta te fariseo, ña xixi' Jesús xiin' te kenciaa' ya'vi' jaan' xiin' inga ka ne ka'an va'a ra xa'a' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto ndo' saa vi' kuu' te sania'á ndo'ó kaa'. Vä'a xachi' xaa' ra xixi' ra xiin' te kendiaa' ya'vi', xiin' inga te xaa' tu kuachi' kaa' —ni kachi' ra.

¹⁷Te ni ka'an Jesús xiin' ra kii' ni xini so'ó a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, küní nia te tatan', süu' jaan' ndii ne kuni kuvi' kuiti' kuni' ra. Te yu'u ndii, kuaxi' i te kana' i ne tuu ña xachuun' ndaku nia. Süu' jaan' ndii kuaxi' i, te kana' i ne xini ña yoo kuachi' nia —ni kachi' a.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'á'

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸Kii' ni xini sava ne yivi' ña yoo nditia te nda'a' xa'a' Juan xiin' te nda'a' xa'a' te fariseo ndii, ni xa'an ndatu'un' nia Jesús ndii:

—Te nda'a' xa'a' Juan ndii, yoo nditia chito va' ra. Te sakan' tu xaa' te nda'a' xa'a' te fariseo. Te, ¿ndichun na yoo nditia te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kachi' nia xiin' a.

¹⁹Te ni ka'an Jesús xiin' nia ndii:

—¿Náa' kuvi' koo nditia ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'á', kii' ndu'u' ka te tunda'á' xiin' nia? Küvi' saa nia ña jaan', sakan' ña ndu'u' ka te tunda'á' jaan' xiin' nia. ²⁰Ndisu xaa' iin kivi' kii' tu'un' ne yivi' te tunda'á' jaan', te kii' sakan' ndii, kuni a kaka nditia ne jaan' —ni kachi' a xiin' nia.

²¹Te ni ka'an ka a xiin' nia ndii:

—Ndee iin ne yivi' ná'ma' iin toto yata' xiin' iin tu'un' toto xaa'. Kuachi' ndii, kii' ndoo toto jaan' ndii, nandii toto xaa' jaan' te kuachi' ndi'i ka toto yata' jaan'. ²²Te ndee iin tu ne yivi' ndii, taan' nia vino xaa' tixin iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nia sakan' ndii, kii' kuiya' ra' ndii, tia'ndia iin' jaan', te kuitia ndoo ra', te ndoñu'u' saka tu iin' jaan'. Sakan' na kii' kuni a ña taan' e' vino xaa' tixin iin' xaa' —ni kachi' a xiin' ne jaan'.

**Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee kivi' sábado,
ña xinandiee' e'**

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³Iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', kii' xka'ndiá Jesús kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a mii' yoo trigo ndii, ni xa'a' te

jaan' tu'un' ra yoko' trigo jaan'. ²⁴Te ni ka'an sava te fariseo ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' ndo' ña xäta'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachi ra.

²⁵Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Náa tia'an ka'vi ndo' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kii' ni natiin ra, te ni xi'i ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ²⁶Sakan' te ni xka'ndia ra tixin vi'e Ndiosí kii' ni nduu' Abiatar sutu ka'nu', te ni xixi ra xita' va'a su'un, tee' ndee sutu kuiti' xata'an kuxi ña jaan', te ni taxi tu ra a ni xixi ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra —ni kachi a.

²⁷Te ni ka'an tu a xiin' te jaan' ndii:

—Kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ni xa'a' ña'a' Ndiosí xa'a' ña va'a ne yivi'. Te süu' ne yivi' ni xa'a' a xa'a' kivi' jaan'. ²⁸Xa'a' a jaan' na yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndiee' ndee xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 ¹Tuku ni ni nda'ni Jesús vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan', te ni ka'ni iin te kui'e nda'a' ikan'. ²Te ni chuun xa'a' va te fariseo te kuni ra naa' sanda'a a te kui'e nda'a' jaan' kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', sakan' te kuvu tiin kuachi ra Jesús. ³Te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondichi, te kuiin un' ma'in' kaa' —ni kachi a.

⁴Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te kuni tiin kuachi ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña taxi' tu'un ndei' Ndiosí saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? ¿Náa ña va'a taxi' a saa e', uun náa ña ña'a taxi' a saa e'? ¿Náa sakakú e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' ña, kachi a? Nakuiin ndo' —ni kachi a.

Ndisu te jaan' ndii, köo' a ni ka'an xachi' ra. ⁵Sakan' te ni nakoto'ni xi'é a nuu' te jaan', te nda'vi tu kuni a xa'a' ña xii va nimá ra. Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a a.

⁶Ni kiee so'o te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni ra xiin' te nda'a' xa'a' Herodes saa kuvu ka'ni' ra Jesús.

So'ŋ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi' yu'u' mini

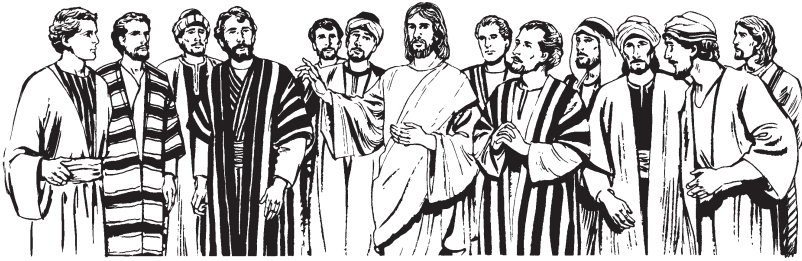
⁷Sakan' te ni ketā Jesús te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a yu'u' mini Galilea, te kua'a' ya'a ne yivi' ndikún ña'a' kua'an nia. Sava ne yivi' jaan' ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea, te sava nia ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, ⁸te sava tuku ne jaan' ni kiee ñuu Jerusalén. Te sava tuku nia ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Idumea. Te sava tuku nia ni kiee ñuu ña ñu'u' tuku ta'vi' itia Jordán. Te ni kiee tu sava ne yivi' jaan' yatín ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. Kua'a' ya'a nanduu' ne yivi' jaan', te kua'an nia mii' kua'an Jesús. Sakan' xaa' nia xa'a' ña ni xini nia kuento xa'a' kua'a' ya'a chuun ka'nu' ña xaa' a. ⁹Sakan' te ni ka'an chuun a xiin' te nda'a' xa'a' a ña na koo tu'va ra xiin' iin tundo'o' mii' kuna'a a ka'an ndoso' a, koto ka tavi' ña'a' ne kua'a' ya'a jaan'. ¹⁰Kuachi ndii xa ni sanda'a a kua'a' ne yivi', xa'a' a jaan' na ndekuie' te ndekuie' kua'a' va ne kuni kivi' nuu' a te tondia ña'a' nia te nda'a' nia. ¹¹Te kii' xini ña'a' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá ndii, xikuitá xiti' nia nuu' a, te ka'an ti'e' ña ndiva'a jaan' xiin' Jesús ndii:

—Yo'ó nduu' si'e Ndiosí —kachi a.

¹²Ndisu ni ka'an chuun ndiee' Jesús nuu' ña ndiva'a jaan' te koo taxin' yu'u' a, sakan' te ka'an a nuu' ne yivi' yoo nduu' Jesús.

So'ŋ ni xaa a kii' ni nakaxin Jesús uxí uví ta'an te nda'a' xa'a' a
(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³Ni ya'a te ni kaa Jesús xini' iin iku', te ni xaka a te kuni nakaxin a. Te kii' xa ita' ti'vi sakuu' ra nuu' a ndii, ¹⁴ni nakaxin a uxí uví ta'an te jaan' te kaka ra xiin' a te tianu' ña'a' a sania'á ra ichi' a. ¹⁵Te kumi' ra ndiee' te sanda'a ra ne kuni kivi, te kumi' tu ra ndiee' te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. ¹⁶Iin te jaan' nani' Simón, te ni chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro. ¹⁷Te inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani ra, te nani' Juan. Te si'e Zebedeo nduu' uví saa' te jaan'. Te ni chindu'u' Jesús kivi' uví saa' te jaan' Boanerges. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Te kui'e va ndee naa nde'í savi'. ¹⁸Te inga tuku ra nani', Andrés, te inga ra nani' Felipe, te inga ra nani' Bartolomé, te inga ra nani' Mateo, te inga ra nani' Tomás, te inga ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra. Te inga

© 1996 David C. Cook

*Yo'o' ndu'u' Jesús xiin' te uxí uvi' te nì
nakaxin a sania'á ichi' a (3.19)*

ra nani' Tadeo, te inga ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi, te nani' cananista nduu' ra. ¹⁹Te inga ra nani' Judas Iscariote, te nì sanakua'a Jesús so'o' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'. Ndi'i' ña jaan' te nì nandiko' sakuu' nia vi'e.

Ka'án kini' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xa'a' Jesús
(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23)

²⁰Te tuku nì nì nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a. Xa'a' a jaan' na ndee nì kunia'a a kuxi a, nì ndee te nda'a' xa'a' a. ²¹Kii' nì xini' tu'un ne iin kuu' xiin' Jesús xa'a' ña jaan' ndii, nì kiese nia vi'e nia kua'an nia kuni naka ña'a' nia, sakan' ña ka'án ne jaan' ndii:

—Te loco nduu' ra —kachi nia.

²²Te nì ka'an tu sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te nì kiese ñuu' Jerusalén ndii:

—Ña ndiva'a kuu' nuu' ña nani' Beelzebú naá nimá Jesús kaa', sakan' na chindiee' ña'a' a te kuvi tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' —kachi te jaan'.

²³Sakan' te nì kana Jesús te jaan' nuu' a, te nì ka'an a xiin' ra iin ña ka'án ndiaa a ndii:

—¿Ñáa' ka'an' ndo'ó ndii, kuni' ña ndiva'a kuu' nuu' tava' ta'an' a nimá ne yivi'? ²⁴Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' iin ñuu' ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' nia ndii, ndoñu'u' ñuu' jaan', ²⁵uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin iin vi'e te kunta'an' nia ndii, nduxin tu vi'e ne jaan'. ²⁶Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' jaan' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin' mij' a, te xa' ikan' nduxin

ndi'i ña xa'ndia chuun' a. ²⁷Te ndee iin ne yivi' küvi' ki'vi' vi'e iin te ndiee' va te na'in nia ña'a ra, naa' sätín ña'a' nia ña nuu'. Sakan' kuiti' te küvi' sakui'na' nia ña kumi' ra.

²⁸Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachi ña xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ña kania'a nia ndii, koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' nia. ²⁹Ndisu yoo ka kania'a xa'a' Espíritu Santo ndii, koo' kivi' koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' ne jaan'. Süu' jaan' ndii kuiso kuachi nia ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachi a xiin' te jaan'.

³⁰Ni ka'an Jesús ña jaan', kuachi ndii ka'an te jaan' ña ña ndiva'a naá nimá a.

So'o ni xaa a kii' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani

a nanduku' ña'a' nia

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹Sakan' te ni xaa si'i' Jesús xiin' ñani a vi'e mii' iin' a. Te ni ndoo nia ita' nia ki'e, te ni saya'a nia kuento te kana ña'a' ne yivi'. ³²Te ne yivi' kua'a', ne ndiee' saa xinunduu mii' iin' a jaan', ni ka'an xiin' a ndii:

—Tákuie, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, ki'e ita' nia nanduku' nia yo'ó —ni kachi nia.

³³Sakan' te ni ka'an a xiin' ne jaan' ndii:

—Kuní i ña kundani ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i —ni kachi a.

³⁴Sakan' te ni nakoto a nuu' ne ndiee' saa xinunduu jaan' ka'an a ndii:

—Koto ndo', ne yo'o' nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i.

³⁵Kuachi ndii, yoo ka xaa' ña kuní Ndiosí ndii, ne jaan' nduu' ndee naa ñani i, xiin' ña' ku'va i, xiin' si'i' i —ni kachi Jesús xiin' ne yivi' jaan'.

So'o kua'an ña ni sania'a Jesús xa'a' iin nu'u' mii'

kiku' iin te yivi' ndikin'

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 ¹Unta' kii' kua'an tukuu Jesús yu'u' mini jaan' ndii, ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a ikan'. Sakan' te ni sko'nu' a tixin iin tundoo' nuu' tikui jaan'. Te ne yivi' jaan' ndii, yu'u' mini ita' nia te kuní so'o ña'a' nia. ²Te ni xa'a' sania'a ña'a' a kua'a' ña'a' xiin' ña ka'an ndiaa ka'an a ndii:

³—Chuun xa'a' va ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Unta' ndii, ni keta iin te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. ⁴Te kii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' ichi'. Te ni ndekuie saa, te ni xaxi' ri' a. ⁵Te sava tuku ndikin' ni koyo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te yachi va ni ndutia a, sakan' ña koo' kua'a' ñu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. ⁶Ndisu kii' ni keta ñu'u' ndii, ni saxii ña'a' a, te xa'a' a ña kuali' tio'o a ndii, ni ichi' a. ⁷Te sava tuku a ni koyo tein ku'u inu'. Te kii' ni xa'nu inu' jaan' ndii, ni tavi a itia trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a, sakan' na kuu' koo' ndikin' a ni kuun. ⁸Te sava ka tuku a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni ndutia a, te ni xa'nu a, te ni kuun ya'a ndikin' i'in a. Sava itia trigo jaan' ni taxi oko uxi ndikin', te sava a ni taxi un' xiko ndikin', te sava tuku a ni taxi ciento ndikin' —ni kachi Jesús.

⁹Te ni ka'an ka a ndii:

—Ndo'ó ne xini so'o ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i —ni kachi a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'an ndiaa

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰Kii' ni ndoo iin ndaa' Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ne ita' yat'in xiin' te uxi uvi' jaan' xa'a' ndee ña kuni kachi ña ni ka'an ndiaa a jaan'.

¹¹Te ni ka'an a xiin' nia ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ña kundani' ndo' ña xini mii' kuiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu nuu' ne xika' ndiká ndii, xiin' ña ka'an ndiaa kuiti' ka'an i. ¹²Sakan' te tee' ndee xito' nia ndii, koo' xachi' a kuvi kuni nia. Te tee' ndee xini so'o te xini so'o nia ndii, kundani' nia a te nandiko' nia nuu' i te koo' ka'nu' ini i xa'a' kuachi nia —ni kachi a.

Ka'an Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'an ndiaa

xa'a' te kiku' ndikin' jaan'

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³Te ni ka'an tu Jesús xiin' ne ni ndoo ita' jaan' ndii:

—Naa' kundani' ndo' ña ka'an ndiaa jaan' ndii, ¿saa kuvi kundani' ndo' inga ña ka'an ndiaa ña ka'an ka i xiin' ndo'? ¹⁴Te kiku' ndikin' jaan' nduu' te ka'an ndoso' tu'un Ndiosí. ¹⁵Te ichi' mii' ni koyo sava ndikin', ña ni kiku' te jaan', nduu' ndee

naa nimá sava ne yivi', ne xini so'lo tu'un Ndiosí. Te kii' ndi'i xini so'lo nia a ndii, numi' te tu'un' ña ndiva'a ña jaan' nimá nia. ¹⁶Te sakan' tu ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' ndii, nduu' a ndee naa nimá sava tuku ne yivi', ne xini so'lo tu'un Ndiosí. Te kii' ndi'i xini so'lo nia a ndii, numi' te taxi' so'lo nia, te va'a va kuni nia. ¹⁷Ndisu kōo' tio'o a nimá nia, xa'a' a jaan' na küvi kuita ni'i nia xiin' tu'un jaan'. Sakan' na kii' ndo'o' nimá nia, uun kii' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña kandixa' nia tu'un jaan' ndii, nakoo' nia a. ¹⁸Te ñu'u' mii' yoo ku'u inu' mii' ni koyo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'lo tu'un Ndiosí. ¹⁹Ndisu ndi'ni va nimá nia xa'a' ña yoo iin yivi', te xini xa'an' ña'a' ña vika', te ndioo' ini nia xa'a' inga ka ña'a. Sakan' na kuii' tavi sakuu' ña jaan' tu'un jaan', te nanduu' nia ndee naa ña kōo' ndikin' kuun' nda'a'. ²⁰Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava tuku ne yivi', ne xini so'lo tu'un Ndiosí, te natiin' va'a nia a. Sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo, ña ni taxi oko uxi ndikin', te sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo, ña ni taxi uní xiko ndikin', te sava tuku ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo, ña ni taxi ciento ndikin' —ni kachi Jesús.

Sania'á Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' kaa tuún

(Lc. 8:16-18)

²¹Ni ka'an tu Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ndee iin ne yivi' ndii, nākun' nia kaa tuún, te kanj nia a tixin iin xatun', ni ndee kani tu nia a tixin iin tun' xtō. Süu' jaan' ndii nakun' nia a, te xani' nia a mii' sukun te tuvi' tuún a. ²²Kuachi ndii kōo' ndee iin ña yoo si'e ña nätuvi, te kōo' ndee iin tu ña xaa' si'e ne yivi' ña nätuvi saa Ndiosí. ²³Ndo'ó, ne xini so'lo ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ka'an i —ni kachi a.

²⁴Te ni ka'an tu a xiin' nia ndii:

—Chuun xa'a' va ndo' saa xini so'lo ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Kuachi ndii, saa nii' xini so'lo ndo' ña ka'an i jaan' ndii, nii' sakan' taxi i ña chuun va ndo', te kundani ndo' a. Te taxi i ña ndee kundani kua'a' ka ndo' a. ²⁵Kuachi ndii, yoo ka kundani sava ña ka'an i jaan' ndii, taxi i ña kundani kua'a' ka nia a. Ndisu yoo ka taxi' so'lo xa'a' a jaan' ndii, sanandoso' ña'a' i ña sie ña kundani nia —ni kachi a.

Ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' saa xa'nu' mii' ndikin'

²⁶Te ni ka'an tu Jesús ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa xka'ndiá xiin' ndikin' ña ni kiku' iin te yivi' nuu' ñu'u'.
²⁷Te yivi' jaan' ndii, kixín ra, te ndokoó ra. Te ndikin' jaan' ndii, ndutíá a, te xa'nu' a ñuu nduu' a, uun iin ke'in' nduu' a. Te ndee xini te jaan' saa ndutíá ndikin' jaan'.
²⁸Sakan' ña mii' ñu'u' jaan' nduu' ña sakua'nu' ña'a'. Xi'na ka itun' a xikoó, ikan' te kiee' yoko' a, ya'á sie te xikoó tu ndikin' a.
²⁹Te kii' nakuixa' ndikin' jaan' ndii, kua'an ra te xa'ndia ra a xiin' ichi ki'i', kuachi ndii xa ni kiee savi' —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' ndikin' ma'á ña nani' mostaza

(Mt. 13:31-35; Lc. 13:18-19)

³⁰Te ni ka'an tu Jesús ndii:

—¿Ndee ña nakuitá xiin' ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', uun ndee ña ka'án ndiaa va'a ka nakata e' xiin' a te kuví kundani ndo' a? ³¹Ña xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza. Ndikin' jaan' ndii, ña lulu ma'á ka nduu' a te sakan' sakuu' nuu' ndikin' ña chi'i' e'.
³²Ndisu kii' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a te sakan' sakuu' nuu' ku'u xitin', te na'nu' va nda'a' nu' nata'vi'. Sakan' na kuu' ndee saa ti' ta'nu' ndivi' kuví kundiee kati' nda'a' nu' —ni kachi Jesús.

³³Te xiin' kua'a' ña ka'án ndiaa ndee naa ña jaan' ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' saa kuví kundani kuiti' nia. ³⁴Te xa nuu' ña ka'án ndiaa jaan' kuiti' ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan'. Ndisu nuu' te nda'a' xa'a' a ndii, ni sanakuachi' ndi'i ña'a' a tuku xaan'.

So'o' ni xaa a kii' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuijn tachi' ndiee'

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵Kii' ni xaa ñuu kivi' jaan' ndii, ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'o' ndo' tuku ta'vi' xioo mini —ni kachi a.

³⁶Sakan' te ni nakoo ra ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an ra xiin' a tixin tundoo' mii' xa naá a jaan'. Te kua'an tu ki'in'

ne yivi' xiin' sava ka tundo'. ³⁷Sakan' te ni xa'a' xika' ndiee' tachi' nuu' tikui jaan'. Te ni xa'a' a satuvi' a tikui nuu' mini jaan', te ko'ni' ra' tixin' tundo' jaan', te xa' kua'an chitu' nu'.

³⁸Ndisu Jesús ndii, su'ma' tundo' jaan' kandu'u' a kixín a nuu' ña' ki'i' xini' a. Ikan' te ni sandoto' ña'a' ra ka'an ra ndii:
—¡Tákui'e, ndoto nuu' un'! ¿Náá ndi'ni' yo'ó naa' ndoñu'u' e'? —ni kachi' ra xiin' a.

³⁹Sakan' te ni ndokoo a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' ndiee' jaan' xiin' tikui mini jaan' ndii:

—Taxin' koo un', nakunaa taxin' un' —ni kachi' a.

Xaka'an e, te ni xikuiin ndoo tachi' jaan', te ni nakunaa taxin' tu tikui mini jaan'. ⁴⁰Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na yi'vi nia ndo'? ¿Náá tia'an tu ini ndo' xini ndo' yu'u'? —ni kachi' a.

⁴¹Te ni yi'vi xava'a ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu te yivi' ka'a, na kuii' ndee tachi' xiin' tikui mini ka'an chuun' ra xiin', te kandixa' ña'a' a? —ni kachi' ra.

© 1996 David C. Cook

*Ni xa'a' xika' ndiee' tachi' nuu' mini, te
ni saiiinkuiñ ña'a' Jesús (4.38)*

So'õ ni xaa a kii' ni tava' Jesús ña ndiva'a nimá
iin te ñu'u' Gadara

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 ¹Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee tuku ta'vi' yu'u' mini jaan' nuu' ñu'u' ne Gadara. ²Te kii' ni nuu a tundoo' jaan' ndii, xaka'an e', te ni keta iin te yivi' iin yavi ndii, te ni nata'an' ra xiin' a. Te jaan' ndii, ña ndiva'a naá nimá ra. ³Te xa yavi jaan' ni ndu'u' ra, te ndee iin ne yivi' ni kuví satiín ña'a' ni ndee xiin' karena. ⁴Te kua'a' va ichi' ndii, ni xikotiin ra xiin' karena ndu'u', uun xiin' kaa ña yoo tivi. Ndisu xa'ndia ra ña jaan', te sakuachi' ra a. Te ndee iin te yivi' kuví satiín ña'a'. ⁵Ni xika ra iin ke'in', xiin' ñuu tein ku'u, xiin' mii' ita' yavi ndii jaan' nde'í ra, te satuxu'ví xiin' mii' ra xiin' yuu' kua'an ra. ⁶Kii' ni xini ra Jesús ndee xika' ndii, ni ndava ra kua'an ra mii' iin' a, te ni xaa ra, te ni xikuin xiti' ra nuu' a. ⁷Te ni ka'an tile' ra xiin' a ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' yu'u, Jesús, si'e Ndiosí ndu'u' ndivi'? Ka'an nda'vi i xiin' un' ña sando'o' u'vi un' yu'u —ni kachi ra.

⁸Ni ka'an ra sakan' xiin' a, sakan' ña xa ni ka'an chuun' a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii:

—Ña ndiva'a, kuan keta nimá te yivi' ñaa' —ni kachi a.

⁹Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Saa nani' yo'ó? —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

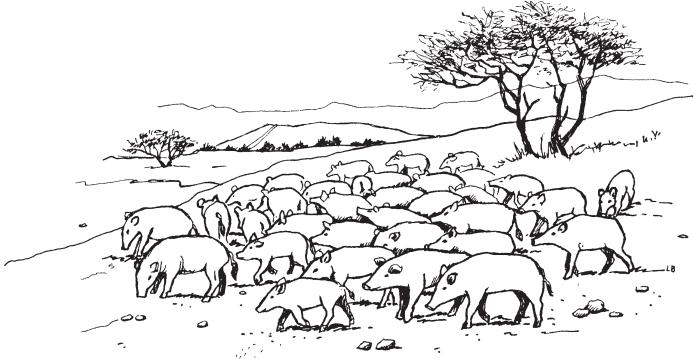
—Legión nani' i, sakan' ña kua'a' va ndu —ni kachi ra.

¹⁰Sakan' te ni ka'an nda'vi va ña ndiva'a jaan' nuu' Jesús ña ti'vi' ña'a' a tuku xaan'. ¹¹Yatin' ikan' ni yoo iin itun, te ndoso' iin ti'vi' chie kiní xaxi' ri' ku'u. ¹²Te ni ka'an nda'vi tukuu a xiin' Jesús ndii:

—Saa un' ña va'a, te ti'vi' un' ndu'u, te kun ko'ni ndu tixin kiní kaa' —ni kachi a.

¹³Sakan' te ni taxi' Jesús ña jaan'. Te ni kiec ña ndiva'a jaan' nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni a tixin kiní jaan'. Te ni taxta'an' ri' ni nakaa' ri' mii' nako' itun jaan' ndee ni koyo ri' mini jaan', te ni xi'i' ri'. Yatin' uvi' mií ni kuu ri'.

¹⁴Te yivi', te ndiee' xito' kiní jaan' ndii, ni xinu ra kuan nu'u ra. Te ni ka'an ra xiin' ne ndiee' ñuu ra ndee ña ni xka'ndia. Te ni

*Ni tava' Jesús ña ndiva'a nimá iin te yivi',
te ni ko'ni ña'a' a tixin kini (5.12)*

ka'an tu ra xiin' ne ndiee' yatín ñuu jaan'. Te ni kiee ne yivi' kuan kuní nduchi' nuu' nia ndee ña ni xka'ndia ikan'. ¹⁵Te ni ndekuie nia miil' iin' Jesús, te ni xini nia te ni ñu'u' ña ndiva'a nimá ndu'u' ra yatín nuu' Jesús ni'nu' ra toto, te xa kuví tu xanini va'a ra. Kii' ni xini ne yivi' ña jaan' ndii, ni yi'vi va nia. ¹⁶Te ne yivi', ne ni xini nduchi' nuu' ña ni xka'ndia jaan' ndii, ni ka'an nia xiin' inga ne yivi' ndee ña ni xaa Jesús xiin' te ni ñu'u' ña ndiva'a nimá jaan', xiin' ña ni ndo'o kini jaan'. ¹⁷Sakan' te ni xa'a' ka'an nda'vi nia xiin' Jesús ña keta a nuu' ñu'u' nia jaan'. ¹⁸Te kii' skó'nu' a tixin tundoo' kua'an a ndii, ni xikan te ni ñu'u' ña ndiva'a nimá jaan' ña saa Jesús ña va'a te taxi a ña ku'un ra xiin' a. ¹⁹Ndisu ni taxi a ku'un ra xiin' a. Süu' jaan' ndii ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuan nu'u' vi'e un' mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' un', te ka'an un' xiin' nia sakuu' ña ka'nu' ña ni xaa xto'o e' Ndiosí xa'a' un'. Te ka'an tu un' xiin' nia xa'a' saa ni kuvita ini a xa'a' un' —ni kachi a.

²⁰Sakan' te ni keta te jaan' kua'an ra, te xa'a' ka'an ra xiin' sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Decápolis xa'a' ña ka'nu' ña ni xaa Jesús xa'a' ra. Te ni nandaní sakuu' nia kii' ni xini so'o nia ña ni ka'an ra jaan'.

**So'o ni xaa a kii' ni sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo,
te ni sanda'a tu a iin ña' ndo'o' kui'e ní'**

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹Kii' ni nandiko' Jesús xiin' tundoo' jaan' tukú ta'vi' yu'u' miní jaan' ndii, kua'a' ya'a ne yivi' ni nakaya saa xinunduu

xiin' a ikan', sakan' na ni nuu a te ni ndoo a iin' a ikan'.

²²Sakan' te ni xaa iin te nani' Jairo. Te jaan' ndii, te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e mi' nakaya ne nuu jaan' nduu' ra. Te kii' ni xini ra Jesús ndii, ni kuyatin ra, te ni xikuiin xiti' ra nuu' a, ²³te ni ka'an nda'vi va ra xiin' a ndii:

—Na'a' si'e i ndii, xa kuni kuvu kuu' a'. Ndisu saa un' na va'a te ku'un un', te chikanu' un' nda'a' un' xini' a' te nda'a' a' te kutiaku a' —ni kachi ra.

²⁴Sakan' te kua'an Jesús xiin' te jaan'. Te kua'an tu ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a. Ndee ku'ni' vi' na'a' ne yivi' jaan' kua'an nia. ²⁵Te tein ne yivi' jaan' ka'ni iin na' ndo'o' kui'e ni', te xa uxi uvi' kuiya kua'an na' ndo'o' a' kui'e jaan'. ²⁶Te xa kua'a' va ni ndo'o' a' nda'a' kua'a' te tatan'. Te ni ndi'i ndoo xu'un' a' ni xa'ni' a' xa'a' kui'e jaan'. Ndisu siuu' so'o' nda'a' a', siuu' jaan' ndii so'o' kundiee' ka' kui'e jaan' xiin' a'. ²⁷Te kii' ni xini' a' kuento na' ka'an ne yivi' xa'a' Jesús ndii, ni kixin' a' xata' a' tein ne yivi' kua'a' jaan', te ni tondia nda'a' a' toto a. ²⁸Sakan' na' ni ka'an a' xiin' nima' a' ndii: “Naa' kuvu' tondia i' tee' toto kuiti' a' ndii, nda'a' i'”, ni kachi' a' xiin' nima' a'. ²⁹Te kii' ni tondia nda'a' a' toto a' ndii, xa numi' sakan', te ni xikuiin na'a' ni' jaan'. Te ni xini' a' ndii, ni kiee na'a' kui'e jaan'. ³⁰Xa numi' sakan', te ni xini' tu Jesús na' xiin' na' ndiee' a' ni nda'a' iin ne yivi'. Ikan' te ni nakoto a' xata' a' tein ne yivi' jaan', te ni ka'an a' ndii:

—¿Yoo ni tondia nda'a' toto i'? —ni kachi a.

³¹Sakan' te ni nakuiin te nda'a' xa'a' a' ndii:

—Koto un', saa vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'ó, te kusaa' ndatu'un' un' ndii: “¿Yoo ni tondia nda'a' toto i' kachi un'?” —ni kachi ra.

³²Ndisu Jesús ndii, xito' a' saa xinundu'u xiin' a' te kuni' a' yoo ni tondia nda'a' toto a. ³³Te na'a' jaan' ndii, xa xini' a' na xa ni nda'a' a' na ni tondia nda'a' a' toto a, sakan' na' kui' tee' ndee kisi' vi' na'a' na' yi'vi' a' ndii, ni kuyatin a', te ni xikuiin xiti' a' nuu' Jesús, te ni ka'an a' ndaku a' xiin' a' sakuu' na' ni xaa a' te ni nda'a' a'. ³⁴Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Xa ni nda'a' un', pia'un, xa'a' na' ini un' xini un' yu'u.

Kua'an te Ndiosí na taxí na maní' koo xiin' un', sakan' na' xa ni nda'a' un' nuu' kui'e na' ni ndo'o' un' —ni kachi a.

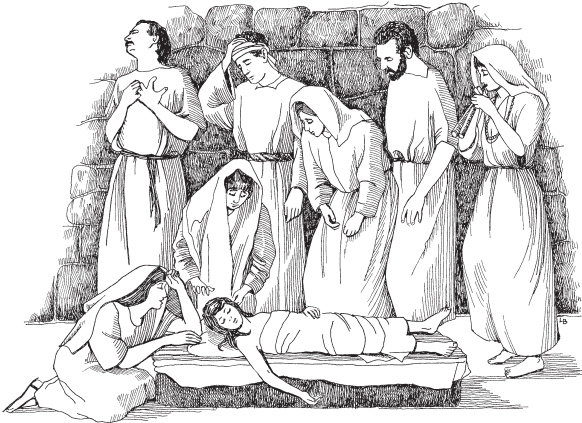
³⁵Kii' kusaa' ka'an ka Jesús xiin' na' jaan' ndii, ni ndekuie iin uvi' te ni kiee vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Tákuie, xā nī ndoñu'u' ndi'i ña' si'e un'. Sātāña'a' ká un' nuu' maestro ñaa' —nī kachi ra.

³⁶Te Jesús ndii, nī xini so'o a ña nī ka'an te jaan', ndisu nī ka'an a xiin' Jairo ndii:

—Kāka nimá un', inī kuiti' un' kuni un' yu'u —nī kachi a.

³⁷Te nī taxi a ku'un ndee iin ne yivi' jaan' xiin' a. Süu' jaan' ndii, Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñani Jacobo jaan', kuiti' nī taxi a ku'un xiin' a. ³⁸Te kii' nī xaa a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, nī xini a ña kuaa' ne yivi' xaku' nia, te kuaa' xi'i xachi' tu nia xa'a' ña' sie, ña' nī xi'i jaan'. ³⁹Sakan' te nī nda'ni a vi'e, te nī ka'an a xiin' ne ñu'u' jaan' ndii:

Xaku' ne yivi' xa'a' iin ña' sava, ña' nī xi'i (5.38)

—¿Ndichun na kuaa' ndo' te xaku' ndo' sakan' vi'? Kuachi ndii kuäsa' nī xi'i a', süu' jaan' ndii kixín kuiti' a' —nī kachi a.

⁴⁰Te nī xaku ndiaa ichi ña'a' ne yivi' jaan'. Sakan' te nī tava' Jesús sakuu' nia ki'e, te nī naka a yuva' si'i' ña' sie jaan', xiin' te kua'an xiin' a jaan'. Te nī ko'ni nia xiin' a mii' kandu'u' ña' nī xi'i jaan'. ⁴¹Sakan' te nī tiin a nda'a' ña' sie jaan', te nī ka'an a xiin' a' ndii:

—Talita, cumi —nī kachi a. Tu'un jaan' kuni kachi ndii: Ña' sie, xiin' yo'ó ka'an i, ndokoo un'.

⁴²Xaka'an e', te nī ndokoo ña' sie, ña' kumi' uxi uvi' kuiya jaan', te nī xa'a' a' xika' a'. Te kii' nī xini ne ita' xiin' Jesús ña nī xaa a jaan' ndii, nī nandaní ya'a nia. ⁴³Te nī ka'an ndiee' va

Jesús xiin' n̄ia ña k̄a'an n̄ia xiin' ndee iin ne yivi' ña ni xaa a ikan'. Sakan' te ni ka'an tu a xiin' yuva' si'i' ña' jaan' ña taxi n̄ia ña kuxi a'.

So'õ ni xaa a kii' ni nandiko' Jesús ñuu a Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 ¹Sakan' te ni keta Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni nandiko' a ñuu mii' ni xa'nu a. ²Te kii' ni xaa kivi' sábado, ña xinandee' ne yivi' ndii, ni xa'a' a sania'á a ne yivi' tixin vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan'. Te kua'a' ne ni nakaya ikan' kii' ni xini so'õ n̄ia ña ka'an a ndii, ni nandan̄i n̄ia, ka'an n̄ia ndii:

—¿Mii' ka vi' tu ni sakuaan te kaa'? Te, ¿mii' tu kuaxi ña xini tuní ra? Te, ¿mii' ka vi' tu kuaxi ña ndiee' ra te kuvi xaa' ra chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan'? ³Te tuxi' itun' kuiti' nduu' ra. Te xini e' ña si'e María nduu' ra. Te xini tu e' ñani ra Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. Te ñuu yo'õ ndiee' tu ña'a' ta'an' ra —ni kachi xiin' ta'an' n̄ia.

Xa'a' a jaan' na ni nasaa' n̄ia, te ni kandixa' ña'a' n̄ia.

⁴Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' n̄ia ndii:

—Te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a' sakuu' ne yivi'. Ndisu ne ndiee' ñuu miji' ra xiin' ne iin kuu' xiin' ra, xiin' ne ndiee' vi'e ra ndii, xito' ka'nu' ña'a' n̄ia —ni kachi a xiin' ne jaan'.

⁵Te ni kuvi saa a ndee iin chuun ka'nu' koo' chukuu' ikan'. Ndia'vi' kuiti' ne yivi' ni sanda'a a kii' chindu'u' a nda'a' a xini' n̄ia. ⁶Te ni nandan̄i va Jesús xa'a' a ña in̄i ne jaan' xini ña'a' n̄ia. Te ni xinu'ni a sakuu' ñuu ña ñu'u' yat̄in ikan' sania'á tu'un Ndiosí.

So'õ ni xaa a kii' ni tianu' Jesús te nda'a' xa'a' a te

ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷Sakan' te ni kana siin' Jesús te uxi uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni tianu' a uvi ta'an uvi ta'an ra te kun ka'an ndoso' ra tu'un a. Te ni taxi tu a ndiee' ra te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. ⁸Te ni ka'an chuun' a xiin' ra ña kōni'i ra ndee iin ña'a ku'un ra ichi', süu' jaan' ndii tun' katuvi' kuiti' ra kōni'i ra. Te kōni'i ra tindaa', ni ndee ña xaxi', ni ndee xu'un'.

⁹Te n̄i ka'an a xiin' ra ña ku'un ra xiin' ndixan' ña xa ki'i kuiti' ra, te sakan' tu toto ña xa ni'nu' kuiti' ra ku'un ra xiin'.

¹⁰Te n̄i ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Ndee ka vi'e ne yivi' miil' xaa ndo' ndii, ikan' kuiti' kundiee ndo' ndee kiee ndo' ñuu jaan'. ¹¹Te naa' xaa' ndo' iin xaan' te natiin' va'a ne yivi' ndo'ó, te n̄i ndee täxi' so'ó tu nia ña ka'an ndoso' ndo' ndii, kiee ndo' ñuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xiin' ña jaan' sakuni' ña'a' ndo' ña koo nia tundo'o'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o' ne ñuu jaan' kii' sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne n̄i ndiee ñuu Sodoma xiin' ñuu Gomorra —n̄i kachi Jesús.

¹²Te n̄i kiku ra kua'an ra ka'an ndoso' ra ña nama ne yivi' nimá nia xa'a' kuachi ña xaa' nia. ¹³Te n̄i tava' tu ra kua'a' ña ndiva'a nimá ne yivi'. Te n̄i xakin' ra xa'an oliva xini' kua'a' ne kuni kuvi, te n̄i nda'a nia.

So'ó n̄i xaa a kii' n̄i xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí
(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴Kanii' ikan' n̄i kiku kuento xa'a' Jesús. Te n̄i xini' so'ó tu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu', kuento ña ka'an ne yivi' xa'a' Jesús. Sakan' ña sava nia ka'an ndii: “Juan, te n̄i sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí ndii, n̄i natiaku ra, te suvi nduu' Jesús. Ña jaan' na kuui' kumi' ra ña ndiee' te xaa' ra kua'a' chuun' ka'nu' koo' chukuu'”, kachi nia. ¹⁵Te sava tukú nia ka'an ndii: “Elías te n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' Jesús”, kachi nia. Te sava n̄i tukú nia ka'an ndii: “Iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí kuiti' nduu' a ndee naa te n̄i xika xta'an'”, kachi nia.

¹⁶Te n̄i ka'an Herodes kii' n̄i xini' ra kuento jaan' ndii:

—Te jaan' nduu' Juan, te n̄i ka'an chuun' yu'u te n̄i kendoso' te xiin' sukun', te n̄i natiaku ra —n̄i kachi ra.

¹⁷Ni ka'an Herodes jaan' sakan', kuachi ndii suvi ra n̄i ka'an chuun', te n̄i tiin' te xín' ra Juan jaan', te n̄i satiín ña'a' ra, te n̄i chinaá ña'a' ra vi'e kaa, ña kuu' ña' Herodías. Kuachi ndii n̄i tunda'a' Herodes xiin' a' tee' ndee ña' si'i Felipe, ñani ra, nduu' a'. ¹⁸Sakan' na kuui' n̄i ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii: “Vä'a yoo a ña n̄i tunda'a' un' xiin' ña' si'i ñani un'”, n̄i kachi ra. ¹⁹Xa'a' a jaan' na ña' Herodías jaan' ndii, ndasi' va' a' Juan. Te kuni ka'ni' a' ra, ndisu küvi saa a' ña jaan', ²⁰kuachi ndii

xito' ka'nu' va Herodes Juan jaan', sakan' ña xini ra ndii, te xachuun' ndaku nduu' te jaan', te ndoo tu nimá ra. Ña jaan' na ni taxi ra ka'ni' ña'a' ña' jaan'. Te ki'in' ichi' ni xini so'o Herodes ña ka'an Juan jaan', tee' ndee ni ndi'ni nimá ra xa'a' ña jaan' ndii, ni xtani va ra kuni so'o ra ña ka'an te jaan'.

²¹Te kii' ni nakuiin kivi' ña ni kaku Herodes jaan' ndii, ni xini ña' Herodías ña kivi' jaan' kuvi ka'ni' a' Juan jaan'. Kuachi ndii ni xa'a ra iin viko' sii', te ni xa'a tu ra ña xaxi' xakuua'. Te ki'in' te kuu' ka'nu' ni tatu ra ndiee' ikan', te ndiee' tu ki'in' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin', te ndiee' tu te kuu' ka'nu' nuu' ñu'u' Galilea. ²²Ikan' te ni nda'ni iin ña' sava, ña' si'e Herodías jaan', mi' ndu'u' Herodes jaan' xixi' ra xiin' sakuu' te ni tatu ra, te ni taxa'a' sii' a' nuu' ra. Sakan' te ni ka'an Herodes xiin' a' ndii:

—Kakan un' nuu' i ndee ka ña kuní un', pia'un, te taxi i e nda'a' un' —ni kachi ra.

²³Te ni chikandia ra kuento ra ka'an ra ndii:

—Taxi i nda'a' un' ndee ka ña kakan un' nuu' i, pia'un.

Koo' a xaa' a naa' kakan un' ndee ta'vi' sava ñu'u' mii' xa'ndia chuun' i —ni kachi ra xiin' a'.

²⁴Sakan' te ni keta ña' sava jaan' mii' ndiee' te jaan', te ni ndatu'un' a' ña' Herodías, si'i' a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña kakan i, naa'? —ni kachi a'.

Sakan' te ni ka'an si'i' a' jaan' xiin' a' ndii:

—Xini' Juan, te sakuchi' ne yivi', kakan un' —ni kachi a'.

²⁵Sakan' te achi va ni nandiko' ña' sava jaan' nuu' Herodes jaan' te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Va'a, kuní i ña naka'an e' kuiti' te taxi un' nda'a' i tixin iin ko'o' xini' Juan, te sakuchi' ne yivi' —ni kachi a'.

²⁶Sakan' te ni kusuchi' va ini te jaan'. Ndisu ni kuni ra nandiko' xata' ra xiin' kuento ra ña ni taxi ra nuu' a' nuu' sakuu' te ndiee' xixi' xiin' ra jaan'. ²⁷Sakan' na xaka'an e', te ni ka'an chuun' ra xiin' iin te xiin' ra ña ku'un na'in ra xini' Juan jaan'. Sakan' te ni xa'an te xiin' vi'e kaa, te ni kendoso' ra sukun' te jaan'. ²⁸Te ni na'in ra a, te ni chinaa' ra a tixin iin ko'o', te ni taxi ra a nda'a' ña' sava jaan'. Te ña' jaan' ni taxi a' a nda'a' si'i' a'.

²⁹Kii' ni xini te nda'a' xa'a' Juan jaan' kuento ña ni ndoo ra ndii, ni ndekuie te jaan', te ni na'in ra ñu'u' nde'i jaan', te ni nataan' ra a.

So'lo ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús u'un mií te yivi'

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰Ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni nakaya te ni tianu' Jesús ka'an ndoso' tu'un a jaan'. Te ni ka'an ra xiin' a sakuu' ña ni xaa ra xiin' ña ni sania'á ra. ³¹Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—To'o' mii' e' sakan' mii' taxin' kaa', te kuví nandíee' e' iin xa'a' —ni kachi a.

Sakan' ña kua'a' xava'a ne yivi' yoo nuu' a, ne kua'an ni ne xaá ni. Te ni ndee künia'a a kuxi a te sakan' tu te jaan'.

³²Sakan' te ni ko'ni ra iin tundo'o' te kua'an ra xiin' Jesús iin xaan' mii' taxin' kaa'. ³³Ndisu kua'a' ne yivi' ndii, ni xini nia kua'an tundo'o' jaan', te ni nakuni nia yoo ñu'u' tixin nu'. Sakan' na ni taxta'an' nia kua'an xa'a' nia yu'u' miní mii' kua'an tundo'o' jaan'. Te ni kiee ne yivi' jaan' sakuu' ñuu te kua'an nia mii' kua'an Jesús. Te xi'na ka nia ni ndekuie ikan', te sakan' te ni xaa Jesús xiin' te kua'an xiin' a. ³⁴Te kii' keta' a tixin tundo'o' jaan' ndii, ni xini a ndíee' ne yivi' kua'a' ya'a jaan'. Te ni kuvita ini a xa'a' nia, sakan' ña ndee naa mbee, ti koo' te paxto, nduu' nia. Te ni xa'a' sania'á ña'a' a kua'a' nuu' ña'a'. ³⁵Te kii' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, xa ni kuaa' va vitin, te mii' koo' yoo ndíee' e'.

³⁶Va'a ka sandutía un' ne yivi', te kiku nia ku'un nia xa'a' ku'u, uun ñuu kualí' ña ñu'u' yatin te sata' nia ña kuxi nia, sakan' ña yo'o' ndii, koo' a yoo kuxi nia saa e' —ni kachi ra.

³⁷Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó taxi ña kuxi nia —ni kachi a.

Te ni nakuiin ra ndii:

—¿Ñáá kuní un' ña ku'un sata' ndu ña kuxi ne kaa' xiin' xu'un' ña ki'in' iin te yivi' naa' sachuun' ra uvi ciento kivi', te kuví taxi e' ña kuxi nia? —ni kachi ra.

³⁸Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? Kua'an koto ndo' —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a kii' ni kundani ra saa ta'an kuu' a ndii:

—U'un ta'an xita' va'a te uvi ta'an tiaka' kuiti' —ni kachi ra.

³⁹Sakan' te ni ka'an chuun' Jesús xiin' ra ña ka'an ra xiin' ne yivi' te kundiee ti'vi nia nuu' itia kuii'. ⁴⁰Te ni xikundiee ti'vi ne yivi' jaan'. Sava ti'vi ni ndiee ciento nia, te sava ti'vi ni ndiee uvi xiko uxi nia. ⁴¹Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tiaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxi a ña chindani Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tiaka' jaan', te ni taxi ña'a a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴²Sakan' te ni xixi sakuu' nia ndee ni nda'ni nia. ⁴³Ndi'i jaan' te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin' tiaka'. Te ni sakutu' nia uxi uvi ta'an íka' na'nu' xiin' ña ni ndoo ndoso' jaan'. ⁴⁴Te ne ni xixi jaan' ña mii' ndi'i' te yivi' kuiti' ndii, u'un mií ni kuu' ra.

So'o ni xaa a kii' ni xika Jesús nuu' tikui mini

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵Xaka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra tixin tundoo' te ki'in ichi' ra ku'un ra tuku ta'vi' yu'u' mini jaan' te xaa ra ñuu ña nani' Betsaida. Te kii' kua'an ra ndii, ni ndoo a sandutía a ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴⁶Te kii' ndi'i ni sandutía ña'a' a ndii, ni kaa a iin xiki' kua'an a, te ndatu'un' a xiin' Ndiosí. ⁴⁷Te kii' ni kuu' ñuu ndii, xa ni kuxika' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an ra xiin' tundoo' nuu' mini, te ni ndoo iin ndaa' Jesús ñu'u' jaan'. ⁴⁸Te kii' xa kitú' kua'an ndii, ni xini Jesús ña ndo'o' te jaan' te satuvi' ra tundoo' jaan' te kua'an nu', sakan' ña kuaxi suma' tachi'. Ikan' te xa'a' Jesús kua'an xa'a' a nuu' mini mii' ñu'u' ra. Te kii' ni nani'i' ña'a' a ndii, ni xaa a ndee naa ña kuni xka'ndia kua'an a. ⁴⁹Te kii' ni xini te jaan' kuaxi xa'a' a nuu' tikui mini jaan' ndii, ni ka'an ra ndii, i'na' nduu' a, te ni kuaa' ni'vi va ra. ⁵⁰Kuachi' ndii sakuu' ra ni xini ña'a', te ni yi'vi va ra. Ndisu numi' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sandieni xiin' mii' ndo' te kuän yi'vi ndo', sakan' ña yu'u' nduu' i —ni kachi a.

⁵¹Sakan' te ni sko'nu' a tixin tundoo' mii' ñu'u' te jaan', te ni xikuijn tachi' jaan'. Ña jaan' na ni nandaní koo' chukuu' ra. ⁵²Sakan' ña tia'an kundani ra ndee ña kuni kachi a ña ni ndasakua'a' Jesús xita' va'a kii' ni sakuxi' a ne yivi' kua'a' jaan', sakan' ña xii ka nimá ra.

**So'õ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ne kuni kuvì
nuu' ñu'u' Genesaret**
(Mt. 14:34-36)

⁵³Te kii' ni xka'ndia Jesús xiin' te jaan' mini jaan' ndii, ni xaa a iin ñu'u' ña nani' Genesaret. Te ni satiín ra tundo'o' jaan' yu'u' mini jaan'. ⁵⁴Te kii' ni kiee ra xiin' a tixin tun' jaan' ndii, xaka'án e', te ni nakuni ne yivi' Jesús, ⁵⁵te ni xa'a' xaxa' nia kuento xa'a' a kanii' nuu' ñu'u' jaan' xiin' nda'a' a. Sakan' te ni xa'a' ne ndiee' saa kua'an ikan', kuan ndiaka nia ne kuni kuvì nuu' Jesús, mii' xini' nia kuento yoo a, ndiso' ña'a' nia nuu' tun' xto. ⁵⁶Te ndee ka xaan' xka'ndia a kua'an a ñuu kuali' nduu' a, uun ñuu na'nu' nduu' a, uun xa'a' ku'u nduu' a ndii, ni tandiee ne yivi' ne kuni kuvì jaan' ichi' mii' xito' xka'ndia a. Te ni ka'an nda'vi nia xiin' a ña taxì a tondia nda'a' ne kuni kuvì jaan' tee' yu'u' toto kuitì' a. Te sakuu' ne ni tondia nda'a' yu'u' toto a jaan' ndii, ni nda'a nia.

**Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka saa e' ña kuní Ndiosí,
te saa e' ña kuní te yivi'**
(Mt. 15:1-20)

7 ¹Unta' ndii, ni nakaya te fariseo nuu' Jesús xiin' sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te jaan' ndii, ñuu Jerusalén ni kiee ra. ²Kii' ni xini' te jaan' ña sava te nda'a' xa'a' a ndii, ndikún ra xata' ña ka'án tu'un ndei' te yata', sakan' ña ni natia ra nda'a' ra ki'in' ichi' te kuxi ra, sakan' na ni xixi ra xiin' nda'a' kinì xtuu te jaan'. Te xa'a' a jaan' na ni ka'an kinì ra xa'a' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³Sakan' ña te fariseo xiin' sakuu' ne ta'an' ndu, ne judío ndii, xixi' nia naa' tia'an natia nia nda'a' nia ki'in' ichi'. Sakan' xaa' nia xa'a' ña ndikún ni'li nia xata' ña xixaá te xii' yata' ndu. ⁴Te kii' kua'an nia ya'vi, te nandiko' nia vi'e nia ndii, xixi' nia naa' tia'an natia nia nda'a' nia ki'in' ichi'. Ndisu yoo kua'a' ka ña ni xaa ne xii' yata' ndu xaa' nia naa kuu' ña natia' nia yaxin', xiin' kisi, xiin' sakuu' ndachuun', ña ni kua'a xiin' kaa, xiin' tun' xto nia. ⁵Sakan' na ni ndatu'un' ña'a' te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii:

—¿Ndichun na sàxinú te nda'a' xa'a' yo'ó ña xixaá e', ña ni nakoo te xii' yata' e'? Sakan' ña xixi' ra xiin' nda'a' kinì nuu' Ndiosí —ni kachì ra.

⁶Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, ndaku va nī ka'an Isafas xa'a' ndo' kii' nī ka'an tiakú rā tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ne yivi' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kuiti' nīa xito' ka'nu' nīa yu'u.

Ndisu nimá nīa ndii, xika' yoo a nuu' i.

⁷Tiin' ka'nu' saka nīa yu'u,

kuachi ndii ka'an chuun' nīa ña xini tuní ne yivi' kuiti'.

Te ka'an nīa ña tu'un ndei' yu'u nduu' a.

Nī kachi a. ⁸Sakan' ña xata' ndo' nakoo' ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún kixin' ndo' xata' ña xixaá e', ña nī nakoo ne xii' yata' e', naa kuu' ña natia' ndo' yoo, xiin' ña natia' ndo' yaxin' ki'in' va ichi', xiin' kua'a' ka inga nuu' ña xaa' ndo' —nī kachi a.

⁹Te nī ka'an tu Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Chuun va ndo' xiin' ña xa'nú ndo' ña ka'an chuun'

Ndiosí, te ndikún ndo' ña xixaá mii' ndo'. ¹⁰Kuachi ndii nī ke'i Moisés tu'un Ndiosí nuu' tutu mii' ka'an a ndii: “Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'”, kachi a. Te ka'an tu a ndii: “Yoo ka kania'a xiin' yuva' si'i' nīa ndii, kuní a ña kuvi nīa”, kachi a. ¹¹Ndisu ndo'ó ka'an ndii, kuvi ka'an iin ne yivi' xiin' yuva' si'i' nīa ndii: “Ña'a i ndii, Corbán nduu' a. Xa'a' a jaan' na küvi chindiee' i ndo'ó, sakan' ña sakuu' ña'a i ndii, xa nī taxi kuento i ña nditia Ndiosí kunduu a.” ¹²Te ndo'ó ka'an ndii, naa' ka'an iin ne yivi' sakan' ndii, küní a ña chindiee' ka nīa yuva' si'i' nīa xiin' ña'a nīa. ¹³Te xiin' ña jaan' xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xixaá mii' ndo', ña sayá nuu' ta'an' ndo', xiin' kua'a' ka inga nuu' ña xaa' ndo' —nī kachi a xiin' te jaan'.

¹⁴Sakan' te nī kana nī tukuu a ne yivi' kua'a' jaan', te nī kuyatin nīa nuu' a, te nī ka'an a xiin' nīa ndii:

—Kuni so'o va sakuu' ndo' te kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. ¹⁵Ndee iin ña xaxi' ne yivi' sätivi' nimá nīa nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii tu'un ña kiee' yu'u' nīa nduu' ña sativi' nimá nīa nuu' a. ¹⁶Ndo'ó, ne xini so'o ndii, chuun xa'a' va ndo' ña nī ka'an i —nī kachi Jesús.

¹⁷Sakan' te nī nakoo Jesús ne yivi' jaan', te nī nda'ni a iin vi'e, te nī ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndee ña kuni kachi ña nī ka'an ndiaa a jaan'. ¹⁸Sakan' te nī ka'an a xiin' rā ndii:

—¿Na sakan' ndii, ni ndee ndo'ó ni kundani ña ni ka'an i jaan'? Ndee iin ña xaxi' e' küvi sativi' nimá e' nuu' Ndiosí. ¹⁹Sakan' ña, ña xaxi' e' jaan' ndii, süu' nimá e' ko'ni' a, süu' jaan' ndii xiti' e' ko'ni' a, te xití' a kií' kua'an e' nuu' ku'u —ni kachi a xiin' ra.

Te xiin' ña jaan' ni ka'an Jesús ña ndee iin ña xaxi' e' sativi' nimá e' nuu' Ndiosí. ²⁰Te ni ka'an ka Jesús ndii:

—Ndisu ña ka'an ne yivi' ndii, tixin nimá ña kuaxi' a, te ña jaan' nduu' ña sativi' nimá ña nuu' Ndiosí. ²¹Sakan' ña nimá ña kuaxi' ña ña'a ña xanini ña. Naa kuu' ña kumi' ña musa ña, xiin' ña xiin' ña, xiin' ña xa'ni' ña ne yivi', ²²xiin' ña xaku'na' ña, xiin' ña ndioo' iní va ña xa'a' ña'a inga ne yivi', xiin' ña xaa' va ña ndee ka ña ña'a, xiin' ña xini xa'an' ña ne yivi', xiin' ña kiní va kuu' ña xiin' iin ña, xiin' ña ndasi' nuu' ña xini ña ne yivi', xiin' ña kania'a ña xa'a' ne yivi', xiin' ña ñuñu' ña, xiin' ña küu' kaxi' ña. ²³Te sakuu' ña ña'a jaan' kiee' nimá ña, te sativi' ña'a' a nuu' Ndiosí —ni kachi Jesús.

So'ó ni xaa a kií' ni sanda'a Jesús ña' si'e iin ña' tuku'
(Mt. 15:21-28)

²⁴Te ni keta Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yatín ñuu' Tiro xiin' ñuu' Sidón. Te ni nda'ni a iin vi'e, te ni kuni a ña kuni ne yivi' ña ikan' yoo a. Ndisu ni küvi tisi'e a, ²⁵sakan' ña ni xini iin ña'a' kuento xa'a' a. Xaka'an e', te ni xaa a', te ni xikuiin xiti' a' nuu' a, sakan' ña yoo iin ña' si'e a' ña' naá ña ndiva'a nimá. ²⁶Te ña' griega, ña' ni kiee nuu' ñu'u' Sirofenicia nduu' a'. Te ni ka'an nda'vi a' xiin' Jesús ña xta'ni' a ña ndiva'a jaan' nimá ña' si'e a' jaan'. ²⁷Sakan' te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Va'a ka xi'na taxi' e' kuxi si'e e' ndee nda'ni ña, sakan' ña va'a ña'in e' ña xaxi' nuu' ña, te ko'ni' e' ña jaan' nuu' naya' —ni kachi a.

²⁸Te ni nakuiin ña' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an un', tákui'e. Ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e ña koyó tixin mesa yu'u' ne kuachi' kií' xixi' ña —ni kachi a' xiin' a.

²⁹Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, ña, ñandiko' un' vi'e un' vitin. Xa'a' a ña ni ka'an un' kaa' ndii, xa ni keta ña ndiva'a jaan' nimá ña' si'e un' —ni kachi Jesús xiin' a'.

³⁰Te kii' nī naxaa ña'a' jaan' vi'e a' ndii, nī xini a' kandu'u' ña' lulu si'e a' jaan' nuu' tun' xto, te xa nī keta tu ña ndiva'a jaan' nimá a'.

So'o nī xaa a kii' nī sanda'a Jesús iin te so'o' i'in'

³¹Tuku nī nī keta Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te nī xka'ndia a yatīn ñuu Tiro jaan' kua'an a xiin' ra. Te nī xka'ndia tu a ñuu Sidón xiin' ñu'u' Decápolis, te nī xaa a yu'u' minī Galilea. ³²Te ikan' nī ndekuie ne yivi' nuu' a xiin' iin te so'o' i'in'. Te nī ka'an nda'vi nia xiin' a te tondia nda'a' ña'a' a te nda'a' ra. ³³Sakan' te nī naka siin' a te jaan' ndee ndoso'. Te nī se'vi a nuu' nda'a' a uvi saa' so'o ra. Te nī kondia tias'i a nuu' nuu' nda'a' a jaan', te nī tondia a yaa' ra xiin' tias'i a jaan'. ³⁴Te nī nakoto a ndivi', te nī xaka ini a, ka'an a ndii:

—Efata —nī kachi a. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Nunia' vītin.

³⁵Xaka'an e' sakan' te nī nunia' so'o ra, te nī nanduū va'a tu yaa' ra, te nī xa'a' ka'an kaxi' ra. ³⁶Te nī ka'an chuun' a xiin' ne yivi' jaan' ña ka'an nia xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ña jaan'. Ndisu so'o kiku' ka nia kuento xa'a' a tee' ndee tāxi' xachi' a saa nia ña jaan'. ³⁷Te nī nandanī ya'a ne yivi' jaan' ka'an nia ndii:

—Sakuu' ña xaa' ra ndii, ña va'a nduu' a. Te ndee ne so'o' nuniá' so'o xaa' ra, te sanaka'an tu ra ne i'in' —nī kachi nia.

So'o nī xaa a kii' nī sakuxi' Jesús kumi' mií ne yivi'

(Mt. 15:32-39)

8 ¹Kivi' jaan' ndii, kua'a' ya'a tukuu ne yivi' nī nakaya nuu' Jesús, te kōo' a kumi' nia kuxi nia. Sakan' te nī kana a te nda'a' xa'a' a, te nī ka'an a xiin' ra ndii:

²—Kuvita va ini i xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ña xa kua'an unī kivi' ndiee' nia xiin' e', te kōo' a kumi' nia kuxi nia. ³Te naa' natī'vi' soko ña'a' i vi'e nia ndii, iyo kuniaa' nia ichi', sakan' ña xika' nī kiee sava nia —nī kachi a.

⁴Sakan' te nī ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mií' taxin' kaa' ndiee' e', táku'e. ¿Saa kuvi taxī e' ña kuxi ne yivi' kua'a' kaa' te nda'ni nia? —nī kachi ra.

⁵Sakan' te nī ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —nī kachi a.

Te ni nakuiin ra ndii:

—Uxa ta'an a —ni kachi ra.

⁶Sakan' te ni ka'an chuun' a nuu' ne yivi' te kundiee nia nuu' nu'u' jaan'. Te ni ki'in a uxa saa' xita' va'a jaan', te ni taxi a na chindani Ndiosí. Te ni sakuachi' na'a' a, te ni taxi na'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a jaan'. Te ni xaxa' ra na jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. ⁷Te ni kumi' tu te nda'a' xa'a' a jaan' ndia'vi' tiaka' kualí, te ni ki'in a ri', te ni taxi tu a na chindani Ndiosí. Te ni ka'an chuun' a xiin' ra na xaxa' tu ra ti' jaan' nda'a' ne yivi' jaan'. ⁸Ni xixi' ne yivi' jaan' ndee ni nda'ni nia, te ni nakaya ra uxa ta'an íka' na'nu' va, na xaxi' na ni ndoo ndoso'. ⁹Te ne ni xixi' jaan' ndii, ni kuu nia yatin' kumi' mií. Sakan' te ni sandutía na'a' Jesús. ¹⁰Ndi'i jaan' te ni sko'nu' a tixin iin tundo' xiin' te nda'a' xa'a' a, te kua'an a nuu' nu'u' Dalmanuta.

Xikán ne yivi' iin chuun ka'nu' koo' chukuu' nuu' Jesús

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹Sakan' te ni ndekuie te fariseo nuu' Jesús, te ni xa'a' iin' taan ra xiin' a ndee ni te koto kua'a' na'a' ra. Sakan' na kuii' ni ka'an ra xiin' a na saa a iin chuun ka'nu' na taxi' Ndiosí. ¹²Ni xaka ini a ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin ndii, xikán ndo' chuun ka'nu' nuu' i, ndisu ka'an ndaku i xiin' ndo' ndii, ndee iin chuun ka'nu' saa i nuu' ndo' —ni kachi a.

¹³Te ni ndoo ra ita' ra ikan', te ni sko'nu' a tundo' jaan', te kua'an a tuku ta'vi' mini Galilea jaan'.

Ka'an Jesús xa'a' na vä'a na sania'á te fariseo

(Mt. 16:5-12)

¹⁴Te nda'a' xa'a' Jesús ndii, ni nandoso' ra koni'i ra xita' va'a, te iin ndaa' kuiti' a ni'i' ra nu'u' ra tixin tundo' jaan' kua'an ra. ¹⁵Te ni ka'an chuun' Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura, na tiin' te fariseo xiin' te nduu' kuenta Herodes —ni kachi a.

¹⁶Te ni xa'a' ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e', sakan' na koo' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

17Te ni xini Jesús ña ndatu'un' xiin' ta'an' ra, te ni ka'an' a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' xita' va'a? ¿Ñáá kusaa' küvi nakuni ndo' ña ka'an i te kundani ndo' a? ¿Ñáá xii ka nimá ndo' ndee vitin? 18Yoo nduchi' nuu' ndo', ndisu xito' ndo' xiin' a, te yoo tu so'o ndo', ndisu xini so'o ndo'. ¿Ñáá naka'an' ndo' ña ni xaa i? 19Kii' ni sakuachi' i u'un ta'an xita' va'a, te ni xixi u'un mií ne yivi' ndii, ¿saa ta'an íka' na'nu' va chitu' ña xaxi' ni ndoo ndoso' ni nachii' ndo'? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni ka'an ra ndii:

—Uxi uvi ta'an nu' —ni kachi ra.

20Sakan' te ni ka'an tukuu a xiin' ra ndii:

—Te kii' ni sakuachi' i uxá ta'an xita' va'a, te ni xixi kumi' mií ne yivi' ndii, ¿saa ta'an íka' na'nu' va chitu' ña xaxi' ña ni ndoo ndoso' ni nachii' ndo'? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni ka'an ra ndii:

—Uxa ta'an nu' —ni kachi ra.

21Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá ni ndee sakan' kundani ndo'? —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nuu' ñuu Betsaida

22Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Betsaida, te ni ndekuie ne yivi' nuu' a xiin' iin te kui'e nuu'. Te ni ka'an nda'vi nia xiin' a ña tondia nda'a' ña'a' a te nda'a' ra. 23Íkan' te ni tiin a nda'a' te kui'e nuu' jaan'. Te ni naka ña'a' a, te kua'an a nuu' ñuu jaan' xiin' ra. Te ni kondia tiasí'i a nduchi' nuu' ra, te ni tondia nda'a' ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a naa' xa küvi xito' ra sie. 24Sakan' te ni xito te jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Küvi xini i ne yivi', ndisu naa iin' itun' kuiti' iin' nia nuu' i, te kuan kuaxi nia xika' nia —ni kachi ra.

25Sakan' te ni tondia nda'a' ni tukuu a nduchi' nuu' ra jaan', te ni xa'a' ra xito' tukuu' ra. Te xa ni nda'a' ra, te küvi xito' kaxi' ra sakuu' ña yoo. 26Ndi'i jaan', te ni ti'vi' ña'a' a vi'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndä'ni ka un' ñuu yo'o', ni ndee kä'an tu un' xiin' ne ndiee' ñuu yo'o' ña ni nda'a' un' —ni kachi a.

Ka'án Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú yoo'
(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷Te ni ketā Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu ña nduu' nda'a' ñuu Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' a te jaan' kii' kua'an ra ichi' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachi a.

²⁸Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'án ña Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un', te sava tuku nia ka'án ña Elías nduu' un', te sava tuku nia ka'án ña inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' un' —ni kachi ra.

²⁹Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakuiin Pedro ka'án ra xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi' —ni kachi ra.

³⁰Ndisu ni ka'an chuun' ndiee' a xiin' ra ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'án Jesús ndee ña kundō'o a te kuvi a

(Mt. 16:21-23; Lc. 9:22-27)

³¹Sakan' te ni xa'a' Jesús sania'á ña'a' a ña kuni a ña kundō'o u'vi va ña nduu' tu te yivi', te sandiee kui'e ña'a' te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ka'ni' ña'a' ra, ndisu natiaku a kivi' ña uní. ³²Te ni ka'an kaxi' a ña jaan' xiin' ra. Sakan' te ni xta'ni' siin' ña'a' Pedro, te ni xa'a' kani' kuento ña'a' ra. ³³Ikan' te ni ndiko kuiin Jesús, te ni nakoto a nuu' inga ka te nda'a' xa'a' a jaan', te ni kaní kuento a Pedro ka'án a ndii:

—Kua'an ndia'a' ñaa'. Ka'án un' ndee naa ña ndiva'a. Te xanini un' saa kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kuiti' —ni kachi a.

Ka'án Jesús saa kuni a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 16:24-28; Lc. 9:23-27)

³⁴Sakan' te ni kana Jesús te nda'a' xa'a' a xiin' ne yivi' kua'a', te ni ka'an a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña nakoo nia ña kuni mi' nia, te na koo tu'va tu nia te kundō'o

n̄iā ndee naa kundō'o i nuu' krusín, te kundikun n̄iā yu'u.
³⁵Kuachi ndii, yoo ka kuni sakakú xiin' mii' mii' ndii, kuvi
 n̄iā. Ndisu yoo ka taxi' kivi' n̄uu n̄iā xa'a' ichi' yu'u xiin' xa'a'
 tu'un va'a ndii, nat̄iin n̄iā kivi' n̄uu n̄a kōo' kivi' ndi'i'. ³⁶Te
 kuāsa' kuní tu kivi' n̄uu iin ne yivi' naa' kanando n̄iā sakuu'
 n̄a'a n̄a yoo iin yivi', te kuvi n̄iā nuu' Ndiosí. ³⁷Sakan' n̄a kōo'
 ndee iin n̄a'a iin yivi' n̄a kuvi chikand̄iā n̄iā xa'a' kivi' n̄uu, n̄a
 kōo' kivi' ndi'i'. ³⁸Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un
 i nuu' ne ndiso' kuachi ndiee' vit̄in, ne xa'ní ndoso' Ndiosí
 ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, iin kachi kuchani tu
 yu'u, n̄a nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosí kii' kix̄in
 tukuu i iin yivi' xiin' n̄a ndiee' yuva' i Ndiosí, xiin' n̄a ndiee'
 sakuu' ángele, n̄a xika' nuu' nuu' a.

9 ¹Te n̄i ka'an ka tu a xiin' n̄iā ndii:
 —N̄a ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ka'n̄i sava ne
 yivi' tein ndo'ó yo'o' vit̄in ndii, kuvi n̄iā ndee kuni n̄iā
 n̄a xaa n̄a xa'ndia chuun' Ndiosí xiin' n̄a ndiee' a —n̄i
 kachi a.

**So'o ni xaa a kii' ni nanduu ndatun' va nuu' Jesús,
 te ni yi'e tu toto a**

(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

²Iñu ta'an kivi' ni xka'ndia, te ni naka Jesús Pedro xiin'
 Jacobo xiin' Juan, te kua'an siin' a xiin' ra iin tindu' sukun.
 Te ni x̄in̄i te jaan' n̄a ni nanduu ndatun' va a. ³Te toto a ndii,
 ni nanduu yi'é koo' chukuu' a, te yaa kachi' vi' a. Ndee iin ne
 yivi' iin yivi' ndee mii' ka kii' natia' n̄iā ndii, kuvi ndasayaa n̄iā
 toto naa toto a jaan'. ⁴Ikan' te ni x̄in̄i ra n̄a ni tuvi Elías xiin'
 Moisés, te ndatu'un' ra xiin' Jesús. ⁵Ikan' te ni ka'an Pedro
 xiin' a ndii:

—Va'a n̄a kuaxi ndu yo'o', tákuie. Na kasa'a ndu un̄i ta'an
 tia'va'. Iin a kundu'u' yo'ó, te iin a kundu'u' Moisés, te iin a
 kundu'u' Elías —n̄i kachi ra.

⁶Ni ka'an ra sakan' xiin' Jesús, sakan' n̄a x̄in̄i ka ra ndee
 n̄a ka'an ra, sakan' n̄a ni yi'vi va un̄i saa' te jaan'. ⁷Sakan' te
 ni nuu iin viko', te ni t̄isa'ví a sakuu' te ita' ikan'. Te tein viko'
 jaan' ni ka'an iin tachi' yu'u' ndii:

—N̄a n̄aa' nduu' si'e man̄i i. Kun̄i so'o ndo' n̄a ka'an a xiin'
 ndo' —n̄i kachi a.

⁸Te xaka'án e', te nī nakoto te jaan' saa xinunduū mii' ita' ra jaan', ndisu ndee iin kōo' nī xini ka ra. Ndee iin ndaa' Jesús kuiti' nī xini ra ikan'.

⁹Te kii' nakaa' a xiin' ra tindu' jaan' ndii, nī ka'an chuun' a xiin' ra ña ká'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña nī xini ra ikan'. Süu' jaan' ndii ndee kii' natiaku ña nduu' tu te yivi', te kuvi ka'an ra xa'a' ña jaan'. ¹⁰Te nī saxinu ra ña nī ka'an chuun' a xiin' ra jaan'. Ndisu nī xa'a' ndatu'un' ta'an' ra ndee ña kuni kachi a ña natiaku tukuu a jaan'. ¹¹Te nī ndatu'un' ra Jesús ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿ndichun na ka'án te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña xi'na ka Elías nandiko', sakan' vi' te kixin ña sakakú ne yivi'? —nī kachi ra.

¹²Te nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, xi'na ka Elías kixin, te sakoo' tu'va ra sakuu' ña yoo. Te ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi', ña sando'o' kua'a' te yivi' yu'u, te sandiee kui'e tu ra yu'u. ¹³Ndisu ka'án yu'u xiin' ndo' ña xa nī kixin Elías jaan', te nī xaa ne yivi' saa ka nī kuni ña xiin' ra naa ka'án tutu Ndiosí xa'a' ra —nī kachi a.

So'o nī xaa a kii' nī sanda'a Jesús iin te sava,

te naá ña ndiva'a nimá

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴Kii' nī xaa Jesús xiin' te unī ta'an jaan' ndienu mii' ndiee' inga te nda'a' xa'a' a ndii, nī xini a kua'a' ya'a ne yivi' saa xinunduū xiin' ra. Te ita' tu sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí kani' ta'an' kuento ra xiin' te jaan'. ¹⁵Kii' nī xini sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' kuaxi Jesús ndii, nī nandanī ña, te nī taxta'an' ña kua'an nakuatu ña'a' ña. ¹⁶Te nī ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento xiin' te kaa'? —nī kachi a xiin' ra.

¹⁷Sakan' te nī ka'an iin te ka'ni tein ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Tákuie, si'e i kuaxi ndiaka i nuu' un', sakan' ña ña ndiva'a naá nimá ra, te xaa' i'in' ña'a' a. ¹⁸Mii' ka xika' ra te kani' ña'a' a, te suku' ña'a' a ñu'u', te tava' a pele yu'u' ra, te sake'i' a nu'u' ra, te xaitun' ña'a' a. Xa nī ka'an i xiin' te nda'a' xa'a' un' te xta'ni' ra a nimá si'e i kaa', ndisu nī kuvi xta'ni' ra a —nī kachi ra xiin' Jesús.

¹⁹Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ne ini xini Ndiosi nduu' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin. ¿Saa ka vi' ta'an ka kivi' koo i xiin' ndo'? Te, ¿saa ka vi' ta'an ka kivi' kundieni i ña xaa' ndo'? Nía'a ndo' yo'o' xiin' te sava ñaa' —ni kachi a.

²⁰Sakan' te ni kixin ndiaka ña'a' nia nuu' a. Te kii' ni xini ña ndiva'a jaan' Jesús ndii, ni kisi ndiee' va a te sava jaan', te ni nduva ra ñu'u' xiko' kava ra xika' ra ikan'. Te ni kiee pele yu'u' ra. ²¹Sakan' te ni ndatu'un' Jesús yuva' te jaan' ndii:

—¿Ama vi' ndo'o' ra sakan'? —ni kachi a.

Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Ndee kii' lulu vi' ra. ²²Kua'a' va ichi' skó'ni' ña'a' ña ndiva'a jaan' nuu' ñu'u' xiin' nuu' tikui te ka'ni' ña'a' a. Sakan' na kuii' naa' yoo ña kuví saa un' xa'a' ra ndii, kuvita ini un' xa'a' ra, te chindiee' un' ndu'u —ni kachi ra.

²³Ikan' te ni ka'an ni tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Ká'an un' “naa' kuví”, kuachi ndii sakuu' a kuví saa i xa'a' ne ini xini yu'u —ni kachi a.

²⁴Xaka'an e', te ni ka'an ti'e' yuva' te sava jaan' ndii:

—Ini i xini i yo'ó, tákui'e. Ndisu taxí un' ña kuini va'a ka i kuni i yo'ó —ni kachi ra.

²⁵Te kii' ni xini Jesús ña ni xa'a' nakutu' ne yivi' kua'a' ya'a jaan' mii' iin' a ndii, ni ka'an ndiee' a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii:

© 1996 David C. Cook

Sanda'a Jesús iin te naá ña ndiva'a nimá (9.27)

—Yo'ó, espíritu ña ndiḃa'a, ña xaso'o' te xaa' i'in' tu un' ndii. Ka'án chuun' i xiin' un', kua'an ketā nimá te sava ñaa', te kōo' kivi' ka nandiko' un' —ni kachi a.

²⁶Sakan' te ni nde'i ra, te ni kisi ndee' va ña'a' a. Te ni ketā ña ndiḃa'a jaan' nimá ra, te kua'an a. Te ni ndoo ra kandu'u' ra ñu'u' ndee naa te xa ni xi'i. Te kua'a' ne yivi' jaan' ni ka'an ña xa ni xi'i ra. ²⁷Ndisu ni tiin Jesús nda'a' ra, te ni ndani'i ña'a' a. Te ni xikuiin ndichi ra.

²⁸Te kii' ni nda'ni a iin vi'e ndii, ni ndatu'un' siin' ña'a' te nda'a' xa'a' a ka'án ra ndii:

—¿Ndichun na ni küvi xta'ni' ndu ña ndiḃa'a jaan'? —ni kachi ra.

²⁹Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndiḃa'a naa ña jaan' ndii, kuní a ña ka'an va e' xiin' Ndiosí, te kuní tu a ña koo nditia e', te küvi xta'ni' e' ña jaan' —ni kachi a.

Tuku ni ka'án Jesús xa'a' ña kundo'o a te küvi a

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰Kii' ni ketā a ikan' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xka'ndia a ñu'u' Galilea, ndisu ni kuní a ña kuni ña'a' ndee iin ne yivi', ³¹kuachi ndii te nda'a' xa'a' a sania'á a kua'an a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a ña'a' ne yivi' nda'a' te ka'nu', te ka'ni' ña'a' ra. Ndisu kivi' ña uni te natiaku a —ni kachi a xiin' ra.

³²Ndisu ni kundani te jaan' ña ka'án a xiin' ra, te ni yi'vi ra ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ña jaan'.

Ka'án Jesús yoo nduu' ne ka'nu'

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³Te kii' ni xaa a ñuu Capernaum ndii, ni nda'ni a iin vi'e xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento kii' kuaxi e' ichi'? —ni kachi a.

³⁴Ndisu ni nakuiin ra, sakan' ña ni kani' ta'an' kuento ra ichi' xa'a' yoo nduu' te jaan' kundu te ka'nu' ka nuu' ra.

³⁵Sakan' te ni xikundu'u' a, te ni kana a te uxi uvi jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yoo ka kuni kunduu ne ka'nu' ka ndii, kuni a kunduu nia ne so'o' ndi'i' nuu' sakuu' ndo', te kunduu tu nia ne kaka nuu nuu' sakuu' ndo' —ni kachi a xiin' ra.

³⁶Sakan' te ni ki'in a iin te lulu xani a ma'in' te jaan'. Ndi'i' jaan', te ni na'in' na'a' a naa nda'a' a, te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

³⁷—Yoo ka natiin' iin te lulu ndee naa te yo'o' xa'a' a na nduu' nia kuenta i ndii, yu'u natiin' nia. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, suu' yu'u kuiti' natiin' nia. Suu' jaan' ndii natiin' tu nia na ni tianu' yu'u —ni kachi a.

Ka'an Jesús na ne nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nia
(Lc. 9:49-50; Mt. 10 :42)

³⁸Sakan' te ni ka'an Juan xiin' Jesús ndii:

—Taku'e, ni xini ndu iin te tava' na ndiva'a nimá ne yivi' xiin' na ndiee' un'. Te ni xika ndu sain kufin' na'a' ndu, kuachi ndii suu' te xika' xiin' e' nduu' ra —ni kachi ra.

³⁹Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Sain kufin' na'a' ndo', sakan' na ndee iin ne yivi' kivi' kania'a xa'a' i kii' ndi'i' xaa' nia chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan' xiin' na ndiee' i. ⁴⁰Kuachi ndii, yoo ka nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nia. ⁴¹Na ndaku ka'an i xiin' ndo' na yoo ka taxi' tee' tikui nda'vi so'o' ko'o' ndo'ó xa'a' a na nduu' ndo' kuenta na ni tianu' Ndiosí sakakú ne yivi' ndii, sañu'u' na'a' Ndiosí —ni kachi Jesús xiin' ra.

Ka'an Jesús na iyo va kundo'o ne kaviko' ne xa ini
xini na'a' te saa nia kuachi
(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴²Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Te ne yivi' ne kaviko' iin ne lulu, ne ini xini yu'u ndee naa te yo'o', te saa nia kuachi ndii, ndee chaa' ka na kotiin iin yuu' molino sukun' ne kaviko' na'a' jaan', te sko'ni' nia ndee maa' tixin mini. ⁴³Naa' nda'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachi ndii, va'a ka kendoso' un' un. Kuachi ndii, ndee chaa' ka kunduu' un' te tikundu' iin ndaa' nda'a', te natiin' un' kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i', te sakan' na ku'un un' xiin' uvi' saa' nda'a' un' vi'e ndiaya' mii' koo' kivi' nda'vá nu'u. ⁴⁴Te ikan' ndii, koo' kivi' xi'i' tikuxi', te ni ndee koo' kivi' nda'va tu nu'u.

⁴⁵Te naa' xa'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachi ndii, va'a ka kendoso' un' un. Kuachi ndii, ndee chaa' ka kunduu un' te tikundu' iin ndaa' xa'a', te natiin un' kivi' nuu na koo' kivi' ndi'i, te sakan' na ku'un un' xiin' uvi saa' xa'a' un' vi'e ndiaya' mii' koo' kivi' nda'va' nu'u. ⁴⁶Te ikan' ndii, koo' kivi' xi'i tikuxi', te ni ndee koo' kivi' nda'va' tu nu'u. ⁴⁷Te naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachi ndii, va'a ka xta'ni' un' un. Kuachi ndii, ndee chaa' ka kunduu un' te kui'e iin ndaa' nduchi' nuu', te ki'vi' un' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te sakan' na ku'un un' xiin' uvi saa' nduchi' nuu' un' vi'e ndiaya' mii' koo' kivi' nda'va' nu'u. ⁴⁸Te ikan' ndii, koo' kivi' xi'i tikuxi', te ni ndee koo' kivi' nda'va' tu nu'u.

⁴⁹'Nu'u nduu' ndee naa iin' na xaa' u'va' sakuu' ndo'ó, ndee naa xaa' u'va' ne yivi' na nasoko' nia nuu' Ndiosí. ⁵⁰Iin' ndii, na va'a nduu' a, ndisu naa' tivi' a ndii, kivi' ka ndasava'a e'. Sakan' na kuii' kundiee maní' xiin' ta'an' i'in ndo'ó, te kunduu' ndo' ndee naa iin' va'a —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús na va'a nata'vi' ta'an' ne yivi', ne xa ni tunda'a'
(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 ¹Ndi'i jaan', te ni ketá Jesús ikan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tukú ta'vi' itia Jordán, te ni xaa a nuu' nu'u' Judea. Te tukú sakan' ni nakaya kua'a' ya'a ne yivi' nuu' a mii' iin' a, te ni sania'á na'a' a naa xixaá a. ²Sakan' te ni kuyatín sava te fariseo nuu' a te koto kua'a' na'a' ra ka'an ra ndii: —Tákui'e, ¿naá kande'i' na nata'vi' ta'an' iin te yivi' xiin' na' si'i ra? —kachi ra.

³Sakan' te ni nakuiin a nuu' ra ndii:

—¿Ndee na ni ke'i' Moisés xta'an' xa'a' na jaan'? —ni kachi a.

⁴Te ni nakuiin te jaan' ndii:

—Moisés ndii, ni taxi ra na ke'i' iin te yivi' iin tutu mii' ka'an a na nakoo' ra na' si'i' ra, te xiin' na jaan' kivi' nata'vi' ta'an' nia —ni kachi ra.

⁵Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' jaan' ndii, ni nakoo na'a' Moisés xa'a' na xii va nimá ndo'. ⁶Ndisu ndee na nuu' kii' ni xa'a' Ndiosí iin yivi' ndii, ni xa'a' a tiaa, te ni xa'a' tu a na'a'. ⁷Sakan' na kuii' nakoo tiaa yuva' si'i' ra te nduiin ra xiin' na' si'i' ra, ⁸te uvi saa' nia ndii, iin ndaa' nanduu nia. Xa'a' a jaan' na süu' uvi ta'an ka

kuu' ne jaan', süü' jaan' ndii iin ndaa' nduu' nia. ⁹Sakan' na kuii' ne ni ndasaiin Ndiosí ndii, vā'a nata'vi' ña'a' ndee iin ne yivi' —ni kachi Jesús.

¹⁰Te kii' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a vi'e ndii, ni ndatu'un' ni tukuu' ña'a' ra xa'a' ña' nata'vi' ta'an' ne yivi' jaan'. ¹¹Ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i ra te tunda'á' ra xiin' tuku ña'a' ndii, xaa' ra kuachi xiin' tuku ña'a' jaan' nuu' ña' si'i' nuu' ra. ¹²Te naa' ña'a' nata'vi' ta'an' xiin' ii' a', te tunda'a' a' xiin' tuku te yivi' ndii, xaa' tu ña' jaan' kuachi xiin' inga te yivi' jaan' —ni kachi a.

So'q ni xaa a kii' ni sañu'u' Jesús ne kualii'

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³Unta' ndii, ni ndekuie ne yivi' xiin' ne kualii' nuu' Jesús te tondia nda'a' ña'a' a, te sañu'u' ña'a' a. Ndisu te nda'a' xa'a' a ndii, ni xa'a' xi'é ra nuu' ne kuaxi xiin' ne kualii' jaan'. ¹⁴Te kii' ni xini Jesús ña' xaa' te jaan' ndii, ni xi'e a nuu' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' na kixin ne kualii' nuu' i, te nakaši ña'a' ndo', kuachi ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne ini xini ña'a' ndee naa ini ne kualii' kaa' xini nia yuva' si'i' nia. ¹⁵Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ka taxi' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nia ndee naa taxi' ne kualii' kaa' xa'ndia chuun' yuva' si'i' nia nuu' nia ndii, küvi kunduü ne jaan' kuenta a ne xa' xa'ndia chuun' a nimá —ni kachi a.

¹⁶Sakan' te ni nümü a ne kualii' jaan', te ni chindiee a nda'a' a xini' nia, te ni xañu'u' ña'a' a.

So'q ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷Te kii' ki'in' Jesús ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ndava' iin te yivi' ni xaa ra, te ni xikuiin xiti' ra nuu' a ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákuie, ña va'a nimá, ¿ndee ña kuní a saa i, te natiin i kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'? —ni kachi ra.

¹⁸Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kii' ka'an un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, ¿ndichun ka'an un' ña jaan'? Kuachi ndii iin ndaa' Ndiosí kuiti' nduu' ña va'a nimá. ¹⁹Xa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, ña ka'an ndii:

“Kümi' un' musa un'. Kä'ni' un' ne yivi'. Säkuina' un'. Kä'an un' tun vixi. Künduu un' te uvi nimá. Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'” —ni kachi a xiin' ra.

²⁰Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, xa saxinú i sakuu' ña jaan' ndee kii' nduu' i te sava —ni kachi ra.

²¹Sakan' te ni nakoto'ni Jesús nuu' ra, te ni kundani ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndee iin ndaa' tio' ña'a' kuní ka saa un'. Kua'an te xiko' un' sakuu' ña kumi' un', te taxi un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu', sakan' te kumi' un' ña vika' ndivi'. Te kixin un', te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

²²Te kii' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni kunda'vi va kuni ra, te ni kusuchi' ini ra ni keta ra kua'an ra, sakan' ña te vika' va nduu' ra.

²³Sakan' te ni nakoto Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a saa xinunduu xiin' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', te taxi nia ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nia —ni kachi a.

²⁴Te kii' ni xini so'o te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, ni nandaní va ra. Te ni ka'an ni tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Pia'un, xa vixi nduu' a nuu' iin ne ndani ña vika', te taxi nia ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nia. ²⁵Vixi ka nuu' ne vika' te taxi nia ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nia, ndee naa ña küvi tu xka'ndia ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —ni kachi a.

²⁶Te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, so'o ndiee' ka ni nandaní ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tu küvi kaku nuu' kuachi nia? —kachi xiin' ta'an' ra.

²⁷Sakan' te ni nakoto ndiaa ña'a' Jesús, te ni ka'an a ndii:

—Ne yivi' ndii, küvi saa nia ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, küvi saa ña'a' a, sakan' ña sakuu' ña'a' küvi xaa' ña jaan' —ni kachi a xiin' ra.

²⁸Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, koto un', ndu'u ndii, ni nakoo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikún ndu yo'ó —ni kachi ra.

²⁹Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivi', ne ni nakoo vi'e nia, uun tiaa ta'an' nia, uun ña'a' ta'an' nia, uun

yuva' si'i' n̄ia, uun si'e n̄ia, uun ñu'u' n̄ia xa'a' a ña ndikún n̄ia yu'u xiin' xa'a' tu'un va'a ndii, ³⁰sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosí vitin iin yivi' yo'o'. Taxí a nda'a' n̄ia kua'a' va vi'e n̄ia, te taxi tu a kua'a' va ne kunduu ta'an' n̄ia, xiin' kua'a' va ne kunduu si'i' n̄ia, xiin' kua'a' va ne kunduu si'e n̄ia. Te taxi a kua'a' va ñu'u' nda'a' n̄ia. Tee' ndee sando'o' ña'a' ne yivi', ndisu nuu' ku'un e' ndii, taxi a kivi' ñuu n̄ia ña kōo' kivi' ndi'i' tuku iin yivi'. ³¹Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'o' ndi'i' nanduu n̄ia nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nanduu n̄ia nuu' ku'un e' —ni kachi a.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' ña kundo'o a te kuví a

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³²Te kii' kua'an kaa' Jesús ichi' ñuu Jerusalén ndii, ni'i' ichi' a nuu' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an a. Te nandaní te jaan', te yi'vi tu ra ndikún ña'a' ra kua'an ra. Sakan' te tuku ni ni naka siin' a te uxi uvi jaan', te ni xa'a' a ka'an a xiin' ra ña kundo'o a ndii:

³³—Xiní ndo' ña ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin. Te ikan' sanakua'a te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te katun' te jaan' yu'u, te nakuita kuento ra ña kuní a kuví i, te sanakua'a tu ra yu'u nda'a' te tuku'. ³⁴Te te jaan' ndii, sandiee kui'e ra yu'u, te kondia tiasi'i tu ra yu'u, te suku' yo'o' u'vi tu ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivi' ña uní te natiaku i —ni kachi Jesús.

So'o ni ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo ñani ra

(Mt. 20:20-28)

³⁵Sakan' te ni kuyatín Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús. Te jaan' ndii, si'e Zebedeo nduu' uvi saa' ra. Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, kuní ndu ña saa un' iin ña va'a ña kakan ndu nuu' un' vitin —ni kachi ra.

³⁶Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndee ña kuní ndo' saa i xa'a' ndo'? —ni kachi a.

³⁷Te ni ka'an ra ndii:

—Saa un' ña va'a te taxi un' kundiee ndu xiin' un' mii' ka'ndia chuun' un' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'. Iin ndu

kundu'u' nda'a' kua'a un', te iin tuku ndu kundu'u' nda'a' itin un' —ni kachi ra.

³⁸Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kündani ndo'ó ndee ña xikán ndo' nuu' i. ¿Ñáá kundieni ndo'ó koo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundo'o yu'u? ¿Ñáá kundieni ndo' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa nia xiin' yu'u? —ni kachi a.

³⁹Te ni nakuiin te jaan' ndii:

—Uun ndo', kundieni ndu —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndixa nduu' a ndii, kundieni ndo'ó koo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundo'o yu'u, te kundieni tu ndo' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa nia xiin' yu'u. ⁴⁰Ndisu ña kundiee ndo' nda'a' kua'a i, uun nda'a' itin i ndii, süu' yu'u kuní a taxi' ña jaan'. Süu' jaan' ndii ne xa yoo tu'va ña jaan' xa'a' kuiti' natiin a —ni kachi a.

⁴¹Te kii' ni xini so'o inga te uxi ta'an ña jaan' ndii, ni nasaa' ra ni xini ra Jacobo xiin' Juan jaan'. ⁴²Ikan' te ni kana Jesús sakuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne tuku' ndii, sananduu' ña'a' ra ndee naa ña'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tein nia ndii, xiko' ni' ña'a' ra te ña ka'an mij' ra yoo. ⁴³Ndisu süu' sakan' kunduu a tein ndo'ó. Süu' jaan' ndii yoo ka kuni kunduu te ka'nu' ka tein ndo'ó ndii, kuní a kunduu ra te kaka nuu nuu' ndo'. ⁴⁴Te yoo ka kuni kunduu te nuu' tein ndo'ó ndii, kuní a ña kunduu ra te kaka nuu nuu' sakuu' ndo'. ⁴⁵Kuachi ndii, ni ndee yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuaxi i te kaka nuu ne yivi' nuu' i. Süu' jaan' ndii kuaxi i te kaka nuu i nuu' nia, te cha'vi i xiin' kivi' nuu i xa'a' kuachi kua'a' ne yivi' —ni kachi Jesús.

**So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nduchi' nuu',
te nani' Bartimeo**

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jericó. Te kii' keta' a ñuu jaan' kua'an a xiin' te jaan' xiin' kua'a' ya'a ka ne yivi' ndii, ndu'u' iin te kui'e nduchi' nuu', te nani' Bartimeo, yu'u' ichi' mi' xka'ndiá a kua'an a jaan' xikán ra limuxtan. Te jaan' ndii, si'e Timeo nduu' ra. ⁴⁷Kii' ni xini so'o ra ña Jesús,

ñā nī kīēē ñūū Nazaret, nduu' ñā xka'ndíá kua'an ikan' ndii, nī xa'a' nde'í ti'e' rā ka'án rā ndii:

—Jesús, yo'ó ñā nduu' sīani' xika' David, kuvīta inī un' xa'a' i —nī kachi rā.

⁴⁸Te kua'a' ne yivi' nī xi'e nuu' rā, te koo taxin' yu'u' rā, ndisu so'o ti'e' ka ka'án rā ndii:

—Yo'ó ñā nduu' sīani' xika' David, kuvīta inī un' xa'a' i —nī kachi rā.

⁴⁹Sakan' te nī xikuijn Jesús, te nī ka'an chuun' a ñā kana ñā'a' rā, te kixin rā mii' iin' a. Sakan' te nī kana ñā'a' nīa ka'án nīa xiin' rā ndii:

—Kāka nimá un', ndondichi un'. Kana rā yo'ó —nī kachi nīa.

⁵⁰Sakan' te nī xtā'ni' rā toto tití rā skāna' rā a ikan', te yachi va nī ndondichi rā, te nī xaa rā ndee mii' iin' Jesús. ⁵¹Te nī ndatu'un' ñā'a' a ndii:

—¿Ndee ñā kuní un' saa i xa'a' un'? —nī kachi a.

Te nī nakuijn te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákuie, kuní i ndii, nakoto'ni i saa un' —nī kachi rā.

⁵²Sakan' te nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Kua'an nu'u, xa nī nda'a un' xa'a' a ñā inī un' xini un' yu'u —nī kachi a.

Nī ka'an so'o a ñā jaan' xiin' rā, te xaka'án e', te nī nunia' nduchi' nuu' rā, te nī xikundikun ñā'a' rā kua'an rā ichi'.

So'o nī xaa a kii' nda'ni' Jesús ñūū Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 ¹Kii' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñūū Jerusalén ndii, nī xaa nīa ñūū Betfagé xiin' ñūū Betania, ñā ñū'u' yatīn xa'a' xiki' ñā nani' Olivos, ikan' te nī tī'vi' a uvi' tā'an te nda'a' xa'a' a ²ka'án a xiin' rā ndii:

—Kua'an ndo' ñūū lulu, ñā tuvi' kandu'u' tuku ta'vi' kaa'. Te kii' ko'ni' ndo' kua'an ndo' ñūū kaa' ndii, kunī ndo' tiín iin mburru, ti' sakan' xinú. Ti' jaan' ndii, ndee iin ne yivi' tīa'an kundu'u' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixin ndo' xiin' ri' yo'o'. ³Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'ó ndii: “¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'?”; ka'an ndo' xiin' nīa ndii: “Nuu' xto'o e' kuní ri' iin xa'a', ndi'i jaan' te kixin ndiaka tukuu a ri' yo'o'”, kachi ndo' —nī kachi a.

⁴Sakan' te ni kiee te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri'. Te kii' ni xaa ra nuu jaan' ndii, ni xini ra tiin mburru jaan' yi'e vi'e ne yivi' yatın yu'u' ichi', te ni ndaxin' ra ri'. ⁵Te ni ka'an sava ne yivi', ne ita' yatın jaan', xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'? —ni kachi ña.

⁶Sakan' te ni ka'an ra xiin' ne jaan' saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra. Sakan' te ni taxi' ña ndaxin' ra ri'. ⁷Te ni naka ra ri' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús. Te ni tandiee ra toto, ña titi' ra xata' ri', te ni xikundu'u' a xata' ri'. ⁸Te kua'a' ya'a tu ne yivi' ndii, ni xakin' ña toto ña ndiso' ña ichi'. Te sava tuku ña ni xa'nu nda'a' nii' itun', te ni xakin' ña ichi' mii' xka'ndiá Jesús kua'an a jaan'. ⁹Te ne yivi', ne ni' i' ichi' kua'an nuu' a, xiin' ne ndikún xata' a ndii, ti'e' va ni kuaa' ña ka'an ña ndii:

—¡Na natiin xto'o e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va a ña kuaxi kuenta a kaa'! ¹⁰¡Sañu'u' va tu a ña kuaxi ka'ndia chuun' kaa' ndee naa ni xaa te xii' yata' e' David! ¡Na natiin Ndiosí, ña ndu'u' ndienu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —ni kachi ña.

¹¹Te kii' ni xaa a nuu Jerusalén ndii, ni nda'ni a nuu' ki'e yukun' ka'nu'. Te ni xito a saa xinunduu' ikan'. Sakan' te ni keta a kua'an a nuu Betania xiin' te uxi uvi' ta'an te nda'a' xa'a' a, sakan' ña xakuua' nduu' a.

So'o ni xaa a kii' ni xa'an koto Jesús iin tun' ndoko' higuera
(Mt. 21:18-19)

¹²Te tuku kivi' kii' keta' Jesús nuu Betania kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xi'i a soko. ¹³Ikan' te ni xini a iin' iin tun' ndoko' higuera ndee xika', te yoo yuku nu'. Sakan' na ni xa'an koto a naa' yoo ndoko' nu'. Te kii' ni kuyatın a mii' iin' nu' ndii, ni xini a ña kōo' ndoko' nu', süu' jaan' ndii yuku kuiti' nu' yoo. Sakan' ña süu' kivi' ña yoo ndoko' nu' nduu' a jaan'. ¹⁴Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Kōo' kivi' kaxi' ka ndee iin ne yivi' ndoko' yo'ó —ni kachi a.
Te ni xini so'o te nda'a' xa'a' a ña ni ka'an a xiin' tun' jaan'.

**So'o ni xaa a kii' ni xa'an Jesús nuu' ki'e yukun',
te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'**

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵Ni xaa Jesús nuu Jerusalén xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni nda'ni a nuu' ki'e yukun'. Te ni xa'a' a taxi' u'vi' a ne xiko' ña'a'

© 1996 David C. Cook

*Taxi' u'vi Jesús te xiko' ña'a nuu'
ki'e yukun' ka'nu' (11.16)*

xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'. Te ni sandiko kava tu a mesa te nama' xu'un' xiin' tei te xiko' paloma, ¹⁶te ni taxi a xka'ndia ndee iin ne yivi' nuu' ki'e yukun' jaan' xiin' ña'a nia. ¹⁷Te ni xa'a' Jesús sania'á a ne yivi' jaan' tu'un Ndiosí ka'an a xiin' nia ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e i ndii, iin xaan' mii' ndatu'un' sakuu' nuu' ne yivi' iin yivi' xiin' i nduu' a”, kachi a. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni ndasanduú ndo' a vi'e ne kui'na' —ni kachi a.

¹⁸Te kii' ni xini sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña ni xaa Jesús ikan' ndii, ni xa'a' nduku' ra saa kuvi ka'ni' ña'a' ra. Sakan' ña yi'vi ña'a' ra, kuachi ndii sakuu' ne yivi' nandaní va xa'a' ña sania'á a. ¹⁹Ndisu kii' ni xa'a' kuu' ñuu ndii, ni keta Jesús ñuu Jerusalén jaan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a.

*So'o ni ka'an Jesús xa'a' tun' ndoko' higuera, tun' ni saichí a
(Mt. 21:19-22)*

²⁰Te ña'a tuku kivi' kii' xka'ndiá Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a kua'an a mii' iin' tun' higuera jaan' ndii, ni xini ra ña xa ni ichi ndee tjo'o nu'. ²¹Ikan' te ni naka'an' Pedro, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro, koto un', tun' ndoko' higuera, tun' ni sanacha'an' un' kaa' ndii, ni ichi nu' —ni kachi ra.

²²Sakan' te ni ka'an a xiin' sakuu' ra ndii:

—Ini va ndo' kuní ndo' Ndiosí. ²³Sakan' ña ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ka ka'an xiin' iku' kaa' ndii: “Kua'an ketā mi' iin' un' ñaa' te ku'un skō'ni' xiin' mji' un' ndee miní ka'nu'”, kachi nia, te sāxii nia nimá nia ndee sie, te ini xna'a nia xini nia Ndiosí ña xinu ña ka'an nia jaan' ndii, xinu xna'a a. ²⁴Ña jaan' na ka'an i xiin' ndo' ña sakuu' ña kakan ndo' nuu' Ndiosí kii' ini ndo' xini ña'a' ndo' ndii, taxi ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁵Te kii' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, koo ka'nu' ini ndo' xa'a' yoo ka nduu' ne yivi' naa' ni xaa nia ña nia'a xiin' ndo'. Sakan' te koo ka'nu' tu ini yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' kuachi ndo'. ²⁶Kuachi ndii, naa' kōo' ka'nu' ini ndo' xa'a' ne jaan' ndii, kōo' ka'nu' tu ini yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' kuachi ndo' —ni kachi a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a
(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

²⁷Te ni xaa tukuu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén. Te kii' xika' a nuu' ki'e yukun' ka'nu' ndii, ni ndekuie sutu kuu' nuu' nuu' a xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu jaan'. ²⁸Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo ni taxi ndiee' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachi ra.

²⁹Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó iin ña'a. Te naa' nakuiin ndo' a ndii, nakuiin tu yu'u yoo ni taxi ndiee' i, te xaa' i ña kaa'.

³⁰¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñaa' Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a', uun ñaa' te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a'? —ni kachi a.

³¹Te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee ña kivi' ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' ña'a' ndo'?” ³²Te kivi' ka'an e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a' —ni kachi ra.

Sakan' ña yi'vi ra ne yivi' kua'a' jaan', kuachi ndii sakuu' nia kandixa' ña iin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ni nduu Juan jaan'. ³³Sakan' na kuii' ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xiní ndu yoo —ni kachi ra.

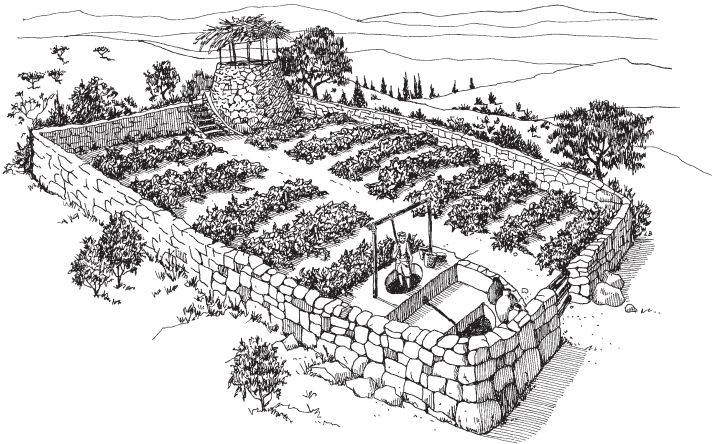
Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' t_u yu'u ndii, kā'an i xiin' ndo' yoo ni taxi ndiee' i t_e xaa' i ña kaa' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' t_e tatú nja'a
(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 ¹Sakan' t_e ni xa'a' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa nuu' t_e ka'nu' jaan' ndii:

—Iin t_e xiin' ñu'u' ndii, ni chi'i ra kua'a' yo'o' uva, t_e ni ndasi i'nu ra a, t_e ni xatia t_u ra mii' kuein ra uva jaan', t_e kasa'a ra vino xiin' a. T_e ni xa'a' ni t_u ra iin vi'e sukun mii' kuv_i koto ndoso' ra kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Sakan' t_e ni nduku' ra t_e tatú t_e koto ña jaan', t_e ni keta ra kua'an ra tuku ñu'u'. ²T_e kii' ni xaa kivi' ña ni nakuixa nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra iin t_e xika' nuu' nuu' ra, t_e kun naso t_e jaan' chaa' uva ña ndoo nda'a' t_e xiin' ñu'u' jaan'. ³Ndisu kii' ni ndekuie t_e xika' nuu' jaan' ndii, ni tiin ña'a' t_e tatú jaan', t_e ni kan_i u'vi' ña'a' ra, t_e ni sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. ⁴T_e ni ti'vi' tuku' ra inga t_e xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' t_e tatú jaan', ndisu t_e tatú jaan' ndii, ni kuun yuu' ña'a' ra, t_e ni satuxu'vi' ra xini' t_e jaan'. T_e mij' va ni kuu ra xiin' t_e jaan' sanandiko' ña'a' ra. ⁵T_e ni ti'vi' tuku' ra inga t_e xika' nuu' nuu' ra, mii' ñu'u' t_e tatú jaan', ndisu t_e tatú jaan' ndii, ni xa'ni' ra t_e jaan'. T_e

Ka'an Jesús xa'a' iin t_e ni chi'i yo'o' uva nuu' ñu'u' ra, t_e ni ndasi i'nu t_u ra a (12.1)

iin sakan' ni ti'vi' te xiin' ñu'u' jaan' kua'a' va te xika' nuu' nuu' ra, te sava te jaan' ni satuxu'ví ra, te sava tuku ra ndii, ni xa'ni' ña'a' ra.

⁶Te ndee iin ndaa' kuiti' si'e mii' ra ndoó. Te kundani ya'a ra te jaan'. Sakan' te so'o' ndi'i' ndii, ni ti'vi' tu ra te jaan' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “Koto ka'nu' ra tiaa si'e e'”, ni kachi ra. ⁷Ndisu ni ka'an xiin' ta'an' te tatu jaan' kii' ni xaa si'e, te xiin' ñu'u' jaan' ndii: “Te kaa' nanduú te xiin' ñu'u' yo'o' kii' kuví yuva' ra. To'o' ndo' te ka'ni' e' ra, sakan' te yoo' nanduú te xiin' ñu'u' yo'o'”, ni kachi ra. ⁸Sakan' te ni tiin ña'a' ra xa'ni' ra, te ni xta'ni' ra ñu'u' nde'i te jaan' ikan', te ni skana' ra a tuku xaan'.

⁹¿Ndee ña' tuu ndo'ó saa te xiin' ña'a' yo'o' uva jaan' xiin' te tatu jaan'? Kixin ra te ka'ni' ra sakuu' te tatu jaan', te taxi ra yo'o' uva jaan' nda'a' tuku te yivi' —ni kachi a.

¹⁰Ikan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ñáá ti'a'an ka'vi' ndo'ó ña' yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña' ni xtani te xa'a vi'e ndii,

ña jaan' ni nanduú yuu' kuu' nuu' xa'a' xiki' vi'e?

¹¹Ña jaan' ni xaa xto'o' e' Ndiosí, te nandani xava'a e'.

Sakan' yoso' a —ni kachi Jesús.

¹²Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tiin ra Jesús, sakan' ña' ni kundani ra ña' ni tiin kuachi ña'a' a xiin' ña' ka'an ndiaa jaan'. Ndisu ni kuví saa ra ña' jaan' xa'a' a ña' yi'vi' ra ne yivi'. Sakan' na ni nakoo ña'a' ra, te ni kiee ra kua'an ra.

So'o' ni nakuiin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

¹³Ikan' te ni ti'vi' te kuu' ka'nu' jaan' sava te fariseo xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes te koto kua'a' ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. ¹⁴Kii' ni ndekuie ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, xiní ndu ña' ña' ndaku kuiti' ka'an un'. Te kuán yi'vi' un' ña' ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña' nakaxin un' ne yivi'. Süu' jaan' ndii sania'a' un' ichi' Ndiosí xiin' ña' ndixa kuiti'. Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an xiin' ndu, ¿ñáá va'a yoo a ña' cha'vi' e' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xu'un' yoo', uun ñáá va'a yoo a? —ni kachi ra.

¹⁵Ndisu Jesús ndii, ni xini a ña te xasuvi' xiin' mii' kuiti' nduu' te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kuni koto kua'a ndo' yu'u xiin' tu'un yu'u i. Taxi ndo' na koto i iin xu'un' —ni kachi a.

¹⁶Sakan' te ni taxi ra iin xu'un' nda'a' a. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña ni niania xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' nuu Roma, xiin' kivi' ra nduu' a —ni kachi ra.

¹⁷Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuii' taxi e' nda'a' César ña nduu' ña'a' César, te nda'a' Ndiosí na taxi e' ña nduu' ña'a' Ndiosí —ni kachi a. Te ni nandaní va ra xa'a' ña ni ka'an a ña jaan'.

*Xu'un' ña nandu'u' nuu'
Cesar xata' (12.16)*

So'ó ni nakuijn Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'í
(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸Sakan' te ni kixin te saduceo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, ka'an ra ña koo' ña natiaku ne yivi' kii' xi'í ña, sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

¹⁹—Táku'e, yoso' ña ni ke'i Moisés mii' ka'an ra xiin' e' ña naa' ni xi'i ñani iin te yivi', te koo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñani ra jaan' kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan', te koo' si'e ra xiin' a'. Te si'e te jaan' nandu' ndee naa' si'e ñani ra, te ni xi'i jaan'. ²⁰Va'a, unta' ndii, ni yoo uxá ta'an ñani. Te ni tunda'a' te nuu', ndisu ni xi'i ra ña kuni ká koo' si'e ra xiin' ña' si'i' ra. ²¹Sakan' te ni tunda'a' ñani ra, te uvi, xiin' ña' jaan'. Ndisu ni xi'i tu te jaan' ña kuni ká koo' si'e ra xiin' a'. Te iin kachi ni ndo'o tu ñani ra, te uni. ²²Te iin kachi ni ndo'o sakuu' te uxá ta'an jaan' xiin' ña' jaan', koo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'i ra ni xi'i. Te so'ó' ndi'i, te ni xi'i tu ña'a' jaan'. ²³Sakan' na kuii' kii' natiaku ña ndii, ¿yoo ña' si'i' kunduu tu ña' jaan', kuachi ndii uxá saa' te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachi ra xiin' Jesús.

²⁴Sakan' te ni nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, vä'a ka'án ndo', sakan' ña kundani ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, te ni ndee xini tu ndo' saa xachuun' ña ndiee' a. ²⁵Kuachi ndii, kij' natiaku ne ni xi'i ndii, tunda'a' ka ndee iin ne yivi' ikan'. Süu' jaan' ndii kunduü nia ndee naa ángele ña ndiee' ndivi'. ²⁶Ndisu xa'a' ña naa' natiaku ne xi'i ndii, kuvi ka'vi ndo' tutu ña ni ke'i Moisés, saa ni ka'an Ndiosí xiin' ra tein iñu' ña xixí, kij' ni ka'an a ndii: “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachi a. ²⁷Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i nduu' a, süu' jaan' ndii Ndiosí ne tiaku nduu' a, sakan' ña tiaku sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí. Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, kundani xachi' ndo' ña ka'án tu'un Ndiosí —ni kachi Jesús.

**Yo'o' ka'án Jesús ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu'
ka ña ka'án chuun' Ndiosí
(Mt. 22:34-40)**

²⁸Te kij' ni xini so'o iin te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, ña ni kuü kuento te saduceo jaan' xiin' Jesús, te va'a ni nakuiin a ndii, ni kuyatin ra nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'án chuun' Ndiosí? —ni kachi ra.

²⁹Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' ka'nu' ka ndii, ña yo'o' nduu' a: “Ne vi'e Israel, kuni so'o ndo', xa iin ndaa' xto'o e' Ndiosí kuiti' nduu' xto'o e'. ³⁰Sakan' na kuii' kundani ndo' xto'o e' Ndiosí xiin' kani' nimá ndo', xiin' kani' ña nduu' ndo', xiin' sakuu' ña xanini ndo', xiin' sakuu' ña ndiee' ndo'”, ña kaa' nduu' ña ka'nu' ka. ³¹Te ña uvi ndii, yatin' iin kachi ka'nu' a xiin' ña kaa', ka'án a ndii: “Kundani ndo' sakuu' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa kundani xiin' mii' mii' ndo'”, sakan' kachi a. Te köo' ka inga tu'un ndei' ña ka'nu' ka te sakan' ña uvi ta'an jaan' —ni kachi Jesús.

³²Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Va'a va ni ka'an un', táku'e. Kumi' un' ña ndaku kij' ka'án un' ña iin ndaa' ña jaan' kuiti' nduu' Ndiosí, xto'o e', te köo' ka inga a, süu' jaan' ndii xa ña jaan' kuiti'. ³³Te ña kundani e' Ndiosí xiin' kani' nimá e', xiin' sakuu' ña xanini e', xiin' sakuu' ña ndiee' e', te kundani e' sakuu' ne yivi' xiin' e' ndee naa kundani xiin' mii' mii' e' ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te

sakan' sakuu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí xiin' ña xa'mi' e' kiti' nuu' a —ni kachi ra.

³⁴Kii' ni xini so'o Jesús ña va'a ni ka'an te jaan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuyatin' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá un' —ni kachi a. Te ndee iin ne yivi' ni kundieni ka ndatu'un' ña'a'.

Sania'á Jesús yoo siani' xika' nduu' Cristo, ña sakahú yoo'
(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵Kii' sania'á Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te ni ndatu'un' a ndii:

—¿Ndichun na ka'án te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña siani' xika' David nduu' Cristo, ña tianu' Ndiosí sakahú ne yivi'?

³⁶Kuachi ndii ndee mii' David ni ka'an kii' ni saka'án ña'a' Espíritu Santo ndii:

Ni ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o i ndii:

“Kundu'u' nda'a' kua'a i

na sandoó kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.”

Ni kachi a, ni kachi ra. ³⁷Sakan' na kuii' naa' mii' David jaan' ka'án ña xto'o ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saa kuvi ka'án te sania'á tu'un ndei' jaan' ña nduu' a siani' xika' David jaan'? —ni kachi Jesús.

Te ne yivi' kua'a' jaan' ndii, va'a va kuni nia xini so'o ña'a' nia.

Ka'án Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí
(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Te ni ka'an tu Jesús kii' sania'á a ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo' nuu' ña kuu' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, sakan' ña te xasuvi' xiin' mii' kuiti' nduu' te jaan'.

Xtani va ra kui'nu ra toto nani', ña ndiaa ya'vi' ka, te xtani tu ra ña nakuatu va'a ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'.

³⁹Te xtani va tu ra ña kundiee ra nuu' tei ka'nu', tun' ita' tixin vi'e mii' nakayá ne yivi' xaka'nu' nia Ndiosí, te xtani tu ra kundiee ra nuu' tei, tun' kuu' nuu', mii' yoo viko'. ⁴⁰Te tu'un' u'vi tu ra ña vika' nda'a' ne kuaan' vi'e nia. Te xini xa'an' ra ña na'a' va ka'án ra xiin' Ndiosí, ndiani te nandaní ne yivi'. Te jaan' ndii, chie ka tundo'o' ko'o ra —ni kachi Jesús.

Taxi' iin ña' kuaan' nda'vi kuu' limuxtan

(Lc. 21:1-4)

⁴¹Unta' kij' ndu'u' Jesús yatín nuu' a mii' iin' xatun' mii' kayá xu'un' limuxtan ndii, ni xini a taan' ne yivi' limuxtan tixin nu'. Te kua'a' ne vika' ndii, kua'a' va xu'un' taan' nia tixin nu'. ⁴²Ikan' te ni xaa tu iin ña' kuaan' nda'vi kuu', te ni taan' a' uvi ta'an xu'un' ya'a kuali' tixin xatun' jaan'. Te xu'un' jaan' ndii, sie va ndiaa ya'vi' a.

⁴³Sakan' te ni kana a te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda'vi kuu' kaa' ni taan kua'a' ka xu'un' tixin xatun' kaa' te sakan' sakuu' inga ne ni taan' tu xu'un' tixin nu'. ⁴⁴Sakan' ña sakuu' tuku nia ndii, ni taan' nia xu'un' ña ni ndoo ndoso' nda'a' nia. Ndisu ña' kaa' ndii, tee' ndee nda'vi kuu' a' ndii, ni taan' ndi'i a' xu'un' ña xito' kutiakü a' xiin' —ni kachi a.

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxin xachi' yukun' ka'nu'

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 ¹Kii' keta' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te kua'an a ndii, ni ka'an iin te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Tákuie, koto un', xa na'nu' yuu' ni tiin ra ni xa'a ra yukun' kaa', te ndatun' va ni xa'a ra a —ni kachi ra.

²Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—¿Xa'a' vi'e na'nu' nia kaa' ka'an un' nu'? Ña kaa' ndii, sakuu' a nduxin ndoo, te kütoto ta'an' ka ndee iin yuu' —ni kachi a.

Ka'an Jesús ndee ña xka'ndia kij' xa kuyatin' ndi'i iin yivi'

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³Ikan' te kua'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a xiki' ña nani' Olivos, ña kandu'u' xto'ni' mii' iin' yukun' jaan'. Te ni xikundu'u' a xini' iku' jaan', ikan' te ni ndatu'un' siin' ña'a' Pedro, xiin' Jacobo, xiin' Juan, xiin' Andrés, ka'an ra ndii:

⁴—Ka'an xiin' ndu, ¿ama koö ña ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia, te kundani ndu ña xa kuyatin' koö a? —ni kachi ra.

⁵Sakan' te ni xa'a' Jesús ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto xiin' mji' va ndo', täxi ndo' kuni xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. ⁶Sakan' ña kixin kua'a' te yivi', te tiin ndiaa kivi' i, te ka'an ra ña mii' ra nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', te kuni xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁷Te kii' kuni ndo' kuento ña yoo ñu'u mii' ka iin yivi', te kuni tu ndo' ña yoo a xika' iin yivi' ndii, kündi'ni ndo', kuachi ndii kuni a ña koo ña jaan'. Ndisu tia'an kundi'i iin yivi' kii' sakan'. ⁸Kuachi ndii kunta'an' iin ti'vi ne ñu'u' iin yivi' xiin' tuku ti'vi ne yivi'. Te kunta'an' tu ne ndiee' iin ñuu xiin' ne ndiee' tuku ñuu. Te kanii' xa'an' taan ndiee' iin yivi', te koo tu soko, te sanasaá' ta'an' ne yivi' mii' ka iin yivi'. Te sakuu' ña jaan' ndii, sakan' xa'ndu ña xito' koo kuiti' nduu' a.

⁹Ndisu ndo'ó ndii, koto xiin' mji' ndo'. Sakan' ña sanakua'a te yivi' ndo'ó nda'a' te xixa, te kutun' ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakayá ne ta'an' e'. Te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te ndiso' chuun'. Te iin kachi saa tu ra xiin' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xa'a' ña ndikún ndo' yu'u, te ndiee yu'u' ndo' nuu' te jaan' xa'a' i. ¹⁰Ndisu ña nuu' ndii, kuni a ña ka'an ndoso' ne yivi' kanii' iin yivi' tu'un va'a xa'a' i, sakan' vi' te kundi'i iin yivi'. ¹¹Kii' naka ra ndo'ó, te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te jaan' ndii, kündi'ni ndo' ndee ña ka'an ndo'. Kuachi ndii, süu' ndo'ó nduu' ne ka'an kivi' jaan', süu' jaan' ndii Espíritu Santo nduu' ña saka'an ndo'ó.

¹²Te te nduu' ñani ndii, sanakua'a ra inga ñani ra, te ka'ni' ña'a' te yivi'. Te sakan' tu saa yuva' xiin' si'e ra. Te ne nduu' si'e ndii, kunta'an' ña xiin' yuva' si'i' ña te ka'ni' ña'a' ña. ¹³Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' ña ndikún ndo' ichi' yu'u. Ndisu yoo ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'o' jaan' ndee so'o' ndi'i' ndii, natiin ña kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'.

¹⁴Ndisu kii' kuni ndo' ña kini kaa' iin' a mii' xata'an kuin a naa ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtá'an', te ni nani' Daniel ndii, ne ndiee' ñuu Judea kii' sakan' ndii, na kunu ña ku'un ña tein iku'. (Ndo'ó ne ka'vi' ña yo'o' ndii, kuni a saa ndo' ña nduxa' te kundani ndo' a.) ¹⁵Te yoo ka ndiee' xini' vi'e ña kii' sakan' ndii, na nda'ni ña vi'e ña nachii' ña ña'a' ña. ¹⁶Te yoo ka naá xa'a' ku'u kii' sakan' ndii, na nändiko' ña vi'e ña xa'a' toto ña. ¹⁷U'vi va kundo'o' ña' ñu'u' si'e xiin' ña sachichin' si'e kivi' jaan'. ¹⁸Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí, te na täxi a ña xaa kivi' jaan' yoo vixin. ¹⁹Kuachi ndii, kivi' jaan' ndii, koo

tundo'o' ña ndee iin kivi' tia'an koo ndee kii' ni xa'a Ndiosí iin yivi' te ndee vitin, te ni ndee koo' ka tu a koo. ²⁰Te naa' sakuuti xto'o e' Ndiosí kivi' jaan' ndii, ndee iin ne yivi' kaku. Ndisu sakuuti ña'a' a xa'a' ña kundani a ne ni nakaxin a ndikún ichi' a.

²¹'Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', koto ndo', yo'o' yoo Cristo, ña sakakú yoo'", uun ka'an nia ndii: "Aan', koto ndo' kaa' yoo Cristo, ña sakakú yoo'", kachi nia ndii, kändixa' ña'a' ndo'. ²²Kuachi ndii kixin te xini xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixin te ka'an tiakú tun vixi. Te yivi' jaan' ndii, saa ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka'nu' ña nandaní ne yivi'. Te naa' ni kuvi ndii, ndee ne ni nakaxin Ndiosí ndikún ichi' a kuni xa'an' ra. ²³Ndisu ndo'ó ndii, koo tu'va ndo'. Te naka'an' ndo' ña ni ka'an i ña kaa' xiin' ndo' ña kuni ka koo a.

So'o saa a kii' nandiko' Jesús iin yivi'

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴'Ndisu kii' ndi'i xka'ndia tundo'o' kivi' jaan' ndii, nda'va ñu'u, te sakan' tu yoo' ndii, nātuun ka a. ²⁵Te koyo tu tiuun', te taan ndiee' sakuu' ña ndiee', ña yoo ndivi'. ²⁶Sakan' te kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndiee' xiin' ña yí'é ndatun' koo' chukuu'. ²⁷Sakan' te ti'vi' i kua'a' ángele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosí, ne ndiee' kumi' saa' xaan' iin yivi' mii' kuaxi tachi', ndee mii' xa'a' iin yivi' te ndee mii' xa'a' ndivi'.

²⁸'Kundani ndo' ña ka'an ndiaa yo'o' xa'a' saa xaa' tun' higuera, kii' nduu' itia' nda'a' nu', te naka'ndi yuku nu' ndii, xini ndo' ña xa kuyatin' kuii kuun savi'. ²⁹Te sakan' tu kii' kuni ndo' koo ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundani ndo' ña xa kuyatin' kuii kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'. ³⁰Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña kuni ka kuvi sakuu' ne ndiee' iin yivi' vitin te xka'ndia sakuu' ña jaan'. ³¹Ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndoñu'u' a, ndisu tu'un yu'u' yu'u' ndii, koo' kivi' ndoñu'u' a.

³²'Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka'ndia ña jaan' ndii, ndee iin ne yivi' xini a, ni ndee ángele, ña ndiee' ndivi' ni ndee yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, xini ña jaan'. Süu' jaan' ndii mii' yuva' e' Ndiosí kuiti' xini amaa xaa kivi' jaan'. ³³Xa'a' a jaan' na koo tu'va va ndo', te ka'an va ndo' xiin' Ndiosí, kuachi ndii xini ndo' amaa kuiti' xaa kivi' jaan'.

³⁴'Naa' xaa' iin te yivi' kii' kua'an xika' ra ndii, nakoo' ra vi'e ra nda'a' te xika' nuu' nuu' ra. Te nakoo' tu ra chuun nuu' i'in te jaan'. Te ni ka'an chuun' tu ra xiin' te xito' yi'e' ra na na koto va'a va ra a. ³⁵Na jaan' na kuui' koto naa xito' xiin' mii' ndo', kuachi ndii xiní ndo' amaa nandiko' te xiin' vi'e. Kuain' nandiko' ra nuu nuu', uun na nuu, uun kii' kana' nduchié, uun kii' xa kitú'. ³⁶Saa' iin kii' iin kixin kuiti' ra, te kuni ra ndiee' ndo' kixin ndo'. ³⁷Te na ka'an i xiin' ndo' kaa' ka'an i xiin' sakuu' ne yivi' na koo tu'va nia —ni kachi Jesús.

**So'o ni xaa a kii' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saa
kuví ka'ni' ra Jesús**

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 ¹Te kii' kuni ka uvi ta'an kivi' te koo viko' pascua, na xi xixi' nia xita' va'a, na koo' yuchi' levadura saká xiin', te sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni nanduku' ra saa saa ra te tijn ra Jesús xiin' na maña, te ka'ni' na'a' ra. ²Te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' na jaan' kii' yoo viko' koto ka nakuchi ne ndiee' nuu yo'o' —ni kachi ra.

**So'o ni xaa a kii' ni sakaa' iin na'a' xa'an xavixin'
xini' Jesús nuu Betania**

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³Kii' ndu'u' Jesús nuu Betania vi'e Simón, te ni kuni kuví kui'e te'i ndii, ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. Te ni xaa iin na'a' xiin' iin limita yuu', na ni kua'a xiin' alabastro. Te chitu' vi' na jaan' nu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu', na nduu' mii' ndi'i' nardo, na ndiaa ya'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a' limita jaan', te ni sakaa' a' xa'an jaan' xini' Jesús. ⁴Te sava te ndiee' ikan', kii' ni xini' ra na ni xaa na'a' jaan' ndii, ni nasaa' ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Va'a xachi' xitá saka xa'an xavixin' kaa'. ⁵Sakan' na va'a ka naa' ni ke'vi' a te kondia ya'vi' a xu'un' na ki'in iin te yivi' naa' sachuun' ra uní ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuví chindiee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachi ra.

Te ni kuchitun ndiee' ra na'a' jaan'. ⁶Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koo a' sakan', kuachi ndii iin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. ¿Ndichun na sataña'a' na'a' ndo'? ⁷Sakan' na ne nda'vi kuu' ndii,

ndee ndi'i' ni kivi' koꝝ nia xiin' ndo', te kuvu chindiee' ña'a' ndo' amaꝝ ka kuní ndo'. Ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i' ni kivi' kaka i tein' ndo'. ⁸Ña'a' yo'o' ndii, ni xaa' a' ña' ni kuvu saa' a' xa'a' i vitin', ni saka'a' a' xa'an xavixín' ñu'u' nde'i' i te koo' tu'va a, te ndiee a kii' kuvu i. ⁹Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña' mii' ka iin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' i ndii, ka'an tu nia xa'a' ña ni xaa ña'a' yo'o' xiin' i, te naka'an' ña'a' ne yivi' —ni kachi Jesús.

So'ꝝ ni xaa a kii' ni taxi Judas kuento ra ña sanakua'a
ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'
(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰Sakan' te, Judas Iscariote, iin te uxu uvi ndii, ni xa'an ndatu'un' ra xiin' sutu kuu' nuu' te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'. ¹¹Kii' ni xini so'ꝝ sutu jaan' ña ni ka'an te jaan' ndii, va'a ni kuni ra, te ni taxi ra kuento ra ña taxi ra xu'un' nda'a' Judas xa'a' ña jaan'. Sakan' te ni xa'a' Judas nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'.

So'ꝝ ni xaa a kii' ni xixi Jesús ña xaxi' xakuaa'
xa'a' viko' pascua
(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹²Kivi' nuu' ña xixi' nia xita' va'a, ña koo' yuchi' levadura saká xiin', kii' xa'ni' nia mbee kuali' xa'a' viko' pascua ndii, ni ka'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' a ndii:

—¿Mii' kuní un' ku'un sava'a ndu ña kuxi e' xakuaa' xa'a' viko' pascua? —ni kachi ra.

¹³Sakan' te ni ti'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu ka'nu' kaa', te ikan' kuni ndo' iin te yivi', te ni'i' iin yoo tikui kua'an ra. Kundikun ña'a' ndo'. ¹⁴Te ka'an ndo' xiin' te xiin' vi'e mii' nda'ni te jaan' ndii: “Ka'an xto'o' e' ndii: ¿Mii' yoo cuarto mii' kuxi i ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i?, kachi a”, kachi ndo'. ¹⁵Te sania'á te jaan' ndo'ó iin cuarto chie ña iin' xata' vi'e ninu, te xa yoo tu'va cuarto jaan'. Te ikan' sava'a ndo' ña kuní a kuxi e' —ni kachi Jesús.

¹⁶Ni kiee te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an ra ñuu jaan' te ni xka'ndia xna'a a saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te ni xava'a ra ña xaxi' xa'a' viko' pascua ikan'.

17Te kii' ni kuñuu nuu' ndii, ni xaa Jesús ikan' xiin' uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a jaan'. 18Te ni xikundiee ra xixi' ra nuu' mesa xiin' Jesús, ikan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña iin ndo'ó, te xixi' xiin' i, sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' —ni kachi a.

19Sakan' te ni xa'a' kusuchi' ini sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ña'a' i'in ra ndii:

—¿Tee' yu'u kachi un' ni? —ni kachi i'in ra.

20Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin ndo'ó te uxí uvi, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' i tixin ko'o' i vitin, nduu' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan'. 21Ndee saa kaní ndii yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' i. Ndisu chie va tundo'o' kundo'o' te sanakua'a yu'u, ndee va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tuvi ra —ni kachi a.

22Te kii' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a ndii:

—Ki'in ndo' a te kuxi ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i —ni kachi a.

23Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxi a ña chindani Ndiosí. Te ni taxi ña'a' a nda'a' te jaan'. Te ni xi'i sakuu' ra sie sie. 24Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te' naá tixin ña yo'o' nduu' ní' i, ña kuitia xa'a' kuachi kua'a' ne yivi', te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' ña. 25Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kō'o' ka i vino te' kuva'a xiin' uva ndee kii' xaa' kivi' ña ko'o' tukuu' i vino xaa' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Pedro ña ñakoo iin ndaa' ra Jesús

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

26Te kii' ndi'i ni xita ra yaa nuu' Ndiosí ndii, ni kiee ra kua'an ra xiki' ña nani' Olivos. 27Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó ñakoo iin ndaa' yu'u ñuu' nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Taxi i ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku mbee sana ra”, kachi a. 28Ndisu kii' natiaku i ndii, xi'na yu'u ku'un' ñu'u' Galilea, te sakan' ndo'ó —ni kachi a.

²⁹Sakan' te n̄i ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tee' ndee nakoo sakuu' te kaa' yo'ó ndii, kuäsa' yu'u —n̄i kachi' ra.

³⁰Te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña ñuu vitin, kii' kuní ka kãna nduchié ichi' ña uvi ndii, xa uni ichi' n̄i ka'an un' ña xini' un' yu'u —n̄i kachi' a.

³¹Ndisu Pedro ndii, n̄i xa ndiee' ka ra ka'an ra ndii:

—Tee' ndee xata'an kuvi i xiin' un' ndii, kã'an i ña xini' i yo'ó —n̄i kachi' ra.

Te iin n̄i nda'a' n̄i ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³²Te kii' n̄i xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemaní, te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundiee ndo' yo'o', na ku'un ka'an i xiin' Ndiosí —n̄i kachi' a.

³³Te n̄i naka a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan ndoso' ikan', te n̄i xa'a' ndi'n̄i nimá a, te suchi' tu in̄i a. ³⁴Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a in̄i nimá i ndee xa yoo' i kuvi i. Ndoo ndo' yo'o', te kundito ndo' —n̄i kachi' a.

³⁵Sakan' te n̄i xa'an a ndoso' jaan', te n̄i xikuiin xiti' a nuu' ñu'u', te n̄i ka'an a xiin' Ndiosí ña naa' kuvi te koo' a tundo'o' jaan' ³⁶ka'an a ndii:

© 1996 David C. Cook

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemaní (14.36)

—Tata yuva' i, sakuu' a kuvu' nuu' yo'ó. Tāxi un' kundo'ó i tundo'ó' chie yo'o', ña nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu saa un' ña kuní yu'u, süu' jaan' ndii ña kuní mii' un' —ni kachi a.

³⁷Ikan' te ni nandiko' a mii' ndiee' te jaan', te ndiee' ra kixín ra. Te ni ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Simón, ¿ndichun na kixín un'? Saa ka vi' tu ni kuvu' kundito un' ndee iin ndaa' hora. ³⁸Koo ñu'u' ini va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te köyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kiní ndo'ó. Kuní nimá ndo' saa ndo' ña kuní Ndiosí, ndisu ñu'u' nde'i ndo' ndii, kündieni a —ni kachi a xiin' ra.

³⁹Te ni xa'an ni tukuu a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí naa ña xa ni ka'an a ña nuu'. ⁴⁰Te kii' ni nandiko' tukuu a mii' ndiee' ra jaan' ndii, ni xiní a ndiee' ra kixín ra, sakan' ña chitu' vi' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na. Te xiní ra ndee ña nakuuin ra nuu' a. ⁴¹Te kii' ni nandiko' ni tukuu a ichi' ña uni, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Kixín ka ndo'ó, te nandiee' ndo' ndee vitin uun? Xava'a ndokoo ndo' vitin. Xa ni xaa hora ña sanakua'a ra yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachi. ⁴²Ndondichi' ndo' te ku'un e'. Koto ndo', xa kuyatin' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan' —ni kachi a.

So'ó ni xaa a kii' ni tiin te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³Te kii' kusaa' iin' ka Jesús ka'an a, te ni xaa Judas, te ni nduu' iin te uxí uví ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va te yivi' ndiso' ra ichi' xiin' itun'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu ni tianu' ña'a'. ⁴⁴Te te sanakua'a ña'a' ndii, xa ni ka'an ra saa nia'a' ra yoo nduu' Jesús ka'an ra ndii:

—Te chito i nuu' kii' nakuatu ña'a' i nduu' te jaan', te jaan' tiin ndo', te satiín kutu' va ña'a' ndo', te kundia'ka ña'a' ndo' ku'un ndo' —ni kachi ra.

⁴⁵Sakan' na ni kuyatin Judas mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro —ni kachi ra.

Te ni chito ra nuu' a. ⁴⁶Sakan' te ni tiin te yivi' jaan' Jesús. ⁴⁷Ndisu iin te iin' xiin' a ikan' ndii, ni xta'ni' ra ichi' ra, te ni

xa'ndia ra so'o te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁴⁸Sakan' te ni ndatu'un' Jesús te kuaxi tiin ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi ndo', te tiin ndo' yu'u xiin' ichi xiin' itun' ndee naa iin te kui'na' vi'? ⁴⁹Kua'a' kivi' ni iin i tein ndo' sania'a' i nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni tiin' ndo' yu'u. Ndisu kuní a xka'ndia ña yo'o' te xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí —ni kachi Jesús.

⁵⁰Sakan' te ni nakoo ña'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te ni xinu ra.

So'o ni ndo'o iin te sava

⁵¹Ndisu iin te sava ndikún xata' Jesús kua'an a ndisuku' ra iin toto kuiti', te ni tiin ña'a' te xíin'. ⁵²Te ndii te sava jaan' ndii, ni nakoo ra toto jaan', te ni xinu iin' vichi' ra.

So'o ni xaa a kii' ni sana'má te kuu' ka'nu' Jesús
(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵³Sakan' te ni xan ndiaka te yivi' jaan' Jesús nuu' sutu ka'nu'. Te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu', xiin' te xixa nuu' ñuu, xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí ikan'. ⁵⁴Te Pedro ndii, ni xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra xiin' te yivi' jaan' ndee ni nda'ni ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te ni xikundu'u' ra ikan' xituni' ra nuu' ñu'u xiin' te xíin', te xito' yukun'.

⁵⁵Te sutu kuu' nuu' jaan' xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te ni nakaya ikan' ndii, nanduku' ra kuachi Jesús te kuvi ka'an ra ña xata'an kuvi a xa'a' ña jaan'. Ndisu koo' ndee iin a ni na'in ra. ⁵⁶Sakan' ña, tee' ndee kua'a' ne yivi' ni tiin kuachi ndii' ña'a', ndisu ni nakuita ña ka'an i'in nia. ⁵⁷Sakan' te ni ndondichi sava ra, te ni xa'a' tiin' kuachi ndii' ña'a' ra ka'an ra ndii:

⁵⁸—Ni xini so'o ndu'u ka'an ra ndii: “Tani i yukun' ka'nu' yo'o', ña ni kua'a xiin' nda'a' te yivi', te kivi' ña uni nakani i inga a. Te ña jaan' ndii, süu' xiin' nda'a' te yivi' kua'a a”, ni kachi ra —ni kachi te jaan'.

⁵⁹Ndisu ni ndee sakan' ndii, ni nakuitá ña ndiee' yu'u' ne yivi' jaan' xa'a' a. ⁶⁰Sakan' te ni ndondichi sutu ka'nu' jaan', te ni xikuiin ndichi ra ma'in' ne yivi' jaan', te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—¿Ndichun na koo' a kuvi ka'an xachi un' xa'a' un'? ¿Ñáá ña ndixa nduu' ña tiin' kuachi te yivi' kaa' yo'ó? —ni kachi ra.

⁶¹Ndisu Jesús ndii, ni yoo taxin' yu'u' a, te ni nakuiin xachi' a. Sakan' te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' sutu jaan' ka'an ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' Cristo, si'e ña nduu' Ndiosí, ña xata'an tiin' ka'nu' e'? —ni kachi' ra.

⁶²Te ni ka'an Jesús ndii:

—Uun, suvi nduu' i. Te kuni ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kii' kundu'u' i xiin' kua'a Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', te kuni tu ndo' kii' kixin i nuu' viko' ndivi' —ni kachi' a.

⁶³Sakan' te ni ndata' sutu jaan' toto ra xa'a' a ña ni nasaa' ra, te ni ka'an ra ndii:

—Kúni ka ne yivi' ndiee yu'u' nuu' e', ⁶⁴sakan' ña sakuu' ndo' ni xini so'o ña kania'a ra xa'a' Ndiosí. ¿Saa tuu ndo'? —ni kachi' ra.

Te sakuu' te yivi' jaan' ni ka'an ña xata'an kuvi' a.

⁶⁵Te ni xa'a' sava ra kondia tiasí'i ña'a' ra, te ndasi tu ra nuu' a, te sa'ndia' ra nuu' a, te ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Nakuni un' yoo ni kani yo'ó —kachi' ra.

Te ni sa'ndia' tu te xiin', te xito' yukun', nuu' a.

Ka'an Pedro ña xini ra Jesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁶Te kii' ndu'u' Pedro nuu' kile ninu ndii, ni kuyatin iin ña' xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan'. ⁶⁷Te kii' ni xini a' ndu'u' ra ikan' xituni' ra, te ni nakoto ndi'e' ña'a' a', te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Ni xika tu yo'ó xiin' Jesús, te ni kiee ñuu Nazaret, kaa' —ni kachi' a'.

⁶⁸Ndisu ni kiee yu'u' ra ka'an ra xiin' a' ndii:

—Xini ña'a' i, ni ndee xini tu i ndee xa'a' ka'an un' —ni kachi' ra.

Sakan' te ni keta ra yi'e' mii' xaá uun ne yivi', te ni kana iin nduchié. ⁶⁹Sakan' te ni xini ni tukuu ña'a' ña' xika' nuu' jaan', te ni xa'a' a' ka'an a' xiin' ne ita' yatin jaan' ndii:

—Te kaa' ndii, iin te ndiaka' ta'an' xiin' Jesús kaa' nduu' ra —ni kachi' a'.

⁷⁰Ndisu tuku ni ni ka'an ra ña xini ña'a' ra.

Te iin kani' ni xka'ndia te tuku ni ni ka'an ne ndiee' yatin jaan' xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku xna'a nduu' a ndii, iin te ndiaka' ta'an' xiin' te kaa' nduu' yo'ó. Kuachi ndii te Galilea nduu' un', te nakuitá tu ndatu'un' ndo' —ni kachi nia.

⁷¹Sakan' te ni xa'a' ra kania'a xiin' mii' mii' ra, te ka'an tu ra kivi' Ndiosí ndii:

—Xini Ndiosí ñā xini yu'u te yivi', te ka'an ndo' xa'a' kaa'. Na kani a yu'u naa' xini xa'an' i —ni kachi ra.

⁷²Te ni kana nduchié ichi' ñā uvi. Sakan' te ni naka'an' Pedro ñā xa ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: “Kii' kuní ka kana nduchié uvi ichi' ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ñā xini un' yu'u”, ni kachi a.

Te kii' ni naka'an' ra ñā jaan' te ni xa'a' xaku' ra.

So'o ni xaa a kii' ni iin Jesús nuu' Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 ¹Ni kitu' so'o, te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu', xiin' te xixa nuu' nuu, xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, xiin' sakuu' te ka'nu'. Ndi'i jaan', te ni satiín ra Jesús, te ni xan ndiaka ñā'a' ra nda'a' Pilato. ²Sakan' te ni ndatu'un' Pilato Jesús ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —ni kachi ra.

Te ni nakuiin a ndii:

—Xa mii' un' ni ka'an sakan' —ni kachi a.

³Te xa'a' a ñā kua'a' va nuu' ñā'a' tiin' kuachi ñā'a' sutu kuu' nuu' jaan', ⁴sakan' na tuku ni ni ndatu'un' ñā'a' Pilato ndii:

—¿Ndichun na koo' a kuví ka'an xachi' un'? Koto un' saa vi' kua'a' ñā'a' tiin' kuachi ra yo'ó —ni kachi ra.

⁵Ndisu ni ndee sakan' ndii, ni nakuiin xachi' Jesús, te ni nandaní va Pilato.

So'o ni xaa a kii' ñā xa yoo kuví nduu' Jesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

⁶Va'a, sakuu' ichi' kii' nasukú viko' jaan' ndii, xi saña' ra iin te nu'u' vi'e kaa, te saña' ra ndee ka te kuní mii' ne yivi'. ⁷Te naá iin te nani' Barrabás vi'e kaa xiin' inga te nia'a xa'a' ñā ni xa'ni' ra te yivi' kii' ni kunta'an' ra xiin' te xín' romano. ⁸Sakan' te ni kuyatín ne kua'a' jaan' nuu' Pilato, te ni ka'an nia xiin' ra ñā saxinu ra ñā saña' ra iin te naá vi'e kaa naa xixaá ra saa kuiya. ⁹Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' nia ndii:

—¿Ñáá kuní ndo' ña saña' i te yo'o', te nduu' rey ndo'ó, ne judío? —ni kachi ra.

¹⁰Ni ka'an ra sakan', kuachi ndii ni kundani ra ña ni sanakua'a sutu kuu' nuu' jaan' Jesús xa'a' a ña ndasi' nuu' ra xini ña'a' ra kuiti'. ¹¹Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' ndii, ni chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an nia ña va'a ka na saña' ra Barrabás. ¹²Te ni ka'an ni tukuu Pilato xiin' nia ndii:

—¿Te ndee ña kuní ndo' saa i xiin' te yo'o', te ka'an ndo' nduu' rey ndo'ó, ne judío? —ni kachi ra.

¹³Te tuku ni ni ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Nuu' krusín kuxi un' te ñaa' —ni kachi nia.

¹⁴Te ni ka'an ni tukuu Pilato xiin' nia ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña nia'a ni xaa ra? —ni kachi ra.

Ndisu ni kuaa' ti'e' ka ne jaan' ka'an nia ndii:

—Nuu' krusín kuxi un' te ñaa' —ni kachi nia.

¹⁵Te xa'a' a ña ni kuní Pilato ndoo va'a ra xiin' ne yivi' jaan' ndii, ni saña' ra Barrabás. Sakan' te ni ka'an chuun' ra, te suku' yo'o' te xín' ra Jesús. Ndi'i jaan', te ni sanakua'a ña'a' ra te kuxi ña'a' te jaan' nuu' krusín.

¹⁶Sakan' te ni xan ndiaka te xín' Jesús tixin vi'e ka'nu'. Te ikan' ni nakaya sakuu' te xín', te xachuun' ikan'. ¹⁷Sakan' te ni sakui'nú ra Jesús toto ndixin' kua'a ndukun'. Te ni xa'a ra iin corona yo'o' iñu', te ni chindu'u' ra a xíni' a. ¹⁸Sakan' te ni xa'a' xandi'i' ra xiin' a nakuatu' ña'a' ra xtun ka'an ra ndii:

—Yoo va'a yo'ó, te nduu' rey ne judío —ni kachi ra.

¹⁹Ikan' te ni kutun' ra xíni' a xiin' iin tun' yoo', te ni kondia tiasi'i tu ña'a' ra, te ni kund'i'i ra xiin' a xikuitá xiti' ra nuu' a ki'in' ka'nu' ña'a' ra xtun. ²⁰Te kii' ndi'i ni kund'i'i ra xiin' a ndii, ni xta'ni' ra toto ndixin' kua'a ndukun' jaan', te ni sanakui'nú ña'a' ra toto mii' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kuxi ña'a' ra nuu' krusín.

So'o ni xaa a kii' ni kuxi te xín' Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹Kii' ni kiese te xín' kua'an ra xiin' Jesús ndii, ni nata'an' ra xiin' iin te ni kiese nuu' Cirene, te nani' Simón, te nduu' yuva' Alejandro xiin' Rufo. Te jaan' ndii, xa'a'

© 1996 David C. Cook

*Ni xaka u'vi te xín' iin te nani' Simón te
koni'i ra krusín Jesús ku'un ra (15.21)*

ku'u ni xa'an ra, te ni nandiko' ra. Te ni tiin u'vi ña'a' te xín' jaan' ña koni'i ra krusín Jesús ku'un ra. ²²Te ni xan ndiaká ra Jesús iin xaan' mi' nani' a Gólgota. Te kivi' jaan' kuni kachi a iki' xíni' ndii. ²³Te ni xika ra sako'o' ña'a' ra vino te saká xiin' suxa ña nani' mirra, ndisu ni xiin a ko'o a ra. ²⁴Sakan' te ni kuxi ña'a' te xín' nuu' krusín. Ndi'i jaan', te ni katín ra toto a, te kuni ra yoo nda'a' ndoo i'in a.

²⁵Ka iin nia'a ni kuxi ra Jesús nuu' krusín jaan'. ²⁶Te ni ke'i ra iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu', te ni chindu'u' ra a xíni' krusín jaan' xa'a' ña ni tiin kuachi ña'a' ra ka'an a ndii: “Te yo'o' nduu' rey ne judío”, kachi ña ni ke'i ra jaan'.

²⁷Te tata'vi' xiin' a ni kuxi ra iin te kui'na' nuu' inga krusín, iin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' itin a. ²⁸Sakan' te ni xinu tu'un' Ndiosí, ña yoso' nuu' tutu a, mi' ka'an a ndii: “Ni chika'ni ña'a' te yivi' tein te nia'a”, kachi a.

²⁹Te ne xka'ndiá ikan' ndii, ni xandi'i nia xiin' a seko' nia xíni' nia, te ka'an nia ndii:

—Jan', yo'ó, te ka'an ña tani un' yukun' ka'nu' e', te nakani un' tuku a kivi' ña un' ndii, ³⁰sakakú xiin' mii' ki'i', kuan nuu un' nuu' krusín ñaa' —ni kachi nia.

³¹Sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí ndii, nii sakan' ni xandi'i tu te jaan' xiin' a ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—Inga ne yivi' ni sakakú ra, ndisu küvi sakakú xiin' mii' mii' ra. ³²Saa ni Cristo, te ni tianu' Ndiosí sakakú yoo' nduu' te kaa', te nduu' tu ra rey nuu' yoo', ne Israel chi, na nuu' ki'i' ra nuu' krusín vitin naa' ndixa, te kandixa' ña'a' e' —ni kachi ra.

Te ni xandi'i tu uvi saa' te ndondia nuu' inga krusín jaan' xiin' a.

So'o ni xaa a kij' ni xi'i Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³Te kij' ni xaa iin ke'in' ndii, ni kuu iin yavi kanii' iin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa uní xakuua'. ³⁴Te kaa uní jaan' ni nde'i' ti'e' Jesús ka'an a ndii:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —ni kachi a. Ña jaan' kuni kachi a kij' ndiko kuifn a ndii: Ndiosí mii' i, Ndiosí mii' i, ¿ndiochun na ni nakoo un' yu'u'?

³⁵Te ni ka'an xiin' ta'an' sava ne ita' ikan' kij' ni xini so'o nia ni ka'an ña jaan' ndii:

—Kuni so'o ndo', Elías kana' ra —ni kachi nia.

³⁶Ikan' te ni ndava iin te iin' ikan', te ni ki'in ra iin pachi, te ni se'vi ra a vino iya'. Te ni satiín ra a nuu' iin tun' yoo', te ni katani ra a nuu' Jesús te ko'o a ra' ka'an ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndiatu' e' te kuni e' naa' kixin Elías te sanuu' ña'a' ra nuu' krusín kaa' —ni kachi ra.

³⁷Sakan' te ni nde'i' ti'e' ka Jesús, te ni xi'i a. ³⁸Sakan' te toto, ña ta'nu' i'nu tixin yukun' ka'nu' ndii, ni ndata' a. Ni xa'a' a ndee ndienu, te ni kiee nuu a ndienu.

³⁹Te ni ka'an te xíin' kuu' nuu', te iin' yatín nuu' Jesús, kij' ni xini ra saa ni xaa te ni xi'i a ndii:

—Ndixa xna'a nduu' a ndii, si'e Ndiosí ni nduu' te kaa' —ni kachi ra.

⁴⁰Te ni ita tu ndia'vi' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' ndi'e' nia ña ni yoo' ikan'. Te tein ne jaan' ni ka'ni María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María, si'i' José xiin' ñani ra Jacobo, te sava. ⁴¹Ña'a' jaan' ndii, ni ndikun nia Jesús, te ni xika nuu tu nia nuu' a kij' ni xika a ñu'u' Galilea. Te ni ita tu kua'a' ka inga ña'a', ne ni kiee ñu'u' jaan', te ni kaa tu nia ñuu Jerusalén xiin' a.

So'ŋ ni xaa a kii' ni ndiee ñu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴²Te xakuaa' kii' sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' kivi' sábadō, ña xinandiee' nia ndii, ⁴³ni xaa José, te ñuu Arimatea. Te jaan' ndii, iin te ka'nu' tein te xa'ndia chuun' nduu' ra. Te ni ndiatu iní tu te jaan' ña xa'a' ka'ndia chuun' Ndiosí iin yivi' yo'o'. Te ni xandieni xiin' mii' ra, te ni nda'ni ra mii' ndu'u' Pilato, te ni xikan ra ñu'u' nde'i Jesús nuu' te jaan'. ⁴⁴Te ni nandaní va Pilato jaan' kii' ni xini ra kuento ña xa ni xi'i Jesús. Sakan' na ni kana ra te xín' kuu' nuu' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra naa' xa ni xi'i xna'a a. ⁴⁵Te kii' ni taxi te xín' kuu' nuu' jaan' ña ndaku nuu' ra ndii, ni taxi ra ñu'u' nde'i Jesús nda'a' José. ⁴⁶Sakan' te ni sata' José jaan' iin toto yaa ndiká, te ni sanuu' ra ñu'u' nde'i Jesús. Ikan' te ni tisuku' ra a toto jaan'. Te ni xa'an chinaá ra a tixin yavi ndii, ña ni xatia ra toko' kava'. Te ni satuvi' ra iin yuu' ña ndasi ra yu'u' yavi jaan'. ⁴⁷Te María Magdalena xiin' María si'i' José ndii, ni xini nia mii' ni chinaá ra ñu'u' nde'i a jaan'.

So'ŋ ni xaa a kii' ni natia'ku Jesús

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 ¹Kii' ni xka'ndia kivi' sábadō, ña xinandiee' nia ndii, María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María si'i' Jacobo ndii, ni sata' nia xa'an xavixín' te ku'un kakín nia a ñu'u' nde'i Jesús. ²Te nia'a va, kii' sakan' kuaxi keta kuiti' ñu'u' kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni xa'an tukuu nia yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Jesús. ³Te ni ka'an xiin' ta'an' nia ndii: —¿Yoo tu satuvi' yuu' ña ndasi yu'u' yavi ndii jaan'? —ni kachi nia.

⁴Ndisu kii' ni nakoto nia ikan' ndii, ni xini nia ña xa ni nundia'a yuu' jaan', saa ni iin yuu' chie va nduu' a. ⁵Te kii' ni ko'ni nia yavi ndii mii' ni kandu'u' ñu'u' nde'i Jesús jaan' ndii, ni xini nia ndu'u' iin te sava nda'a' kua'a ni'nu' ra toto yaa nani', te ni yi'vi xava'a nia. ⁶Ndisu ni ka'an te jaan' xiin' nia ndii:

—Kuän yi'vi ndo'. Ndo'ó ndii, Jesús, ña ni kiee ñuu Nazaret, ña ni xi'i nuu' krusín, nanduku' ndo'. Kōo' ka ñu'u' nde'i a kandu'u' yo'o', xa ni natia'ku a. Koto ndo' mii' ni chinaá ña'a' ra. ⁷Ndisu kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' Pedro xiin' inga

te nda'a' xa'a' a ña xi'na mii' a ni'i' ichi' nuu' ra kua'an a ñu'u' Galilea, te ikan' kuni ña'a' ra saa nii' ni ka'an a xiin' ra saa' — ni kachi ángele jaan'.

⁸Sakan' te ni kiee ne jaan' yavi jaan' taxta'an' nia kua'an nia, sakan' ña kisi' vi' ña'a' ña yi'vi nia. Te ndee iin ña'a ni ka'an nia xiin' ndee iin ne yivi' ichi' xa'a' ña jaan' xa'a' a ña yi'vi nia.

So'o ni xaa a kii' ni tuvi Jesús nuu' María Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹[Te kii' ni natiaku Jesús nia'a kivi' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, xi'na ka nuu' María Magdalena, ña' ni tava' a uxa ta'an ña ndiva'a nimá, ni satuvi xiin' mii' a. ¹⁰Sakan' te ni xa'an sakuni' tu'un a' te nda'a' xa'a' a. Te xa ndiee' suchi' ini va, te xaku' tu ra. ¹¹Te kii' ni xini te jaan' kuento ña xa ni natiaku Jesús, te ni xini ña'a' ña' jaan' ndii, ni kandixa' ra.

So'o ni xaa a kii' ni tuvi Jesús nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a

(Lc. 24:13-35)

¹²Ni ya'a, te siin' kaa' Jesús ni tuvi a nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a kii' ñu'u' ra ichi' kua'an ra xa'a' ku'u. ¹³Sakan' te ni nandiko' te jaan', te ni ka'an ra xiin' inga te nda'a' xa'a' a ña ni xini ña'a' ra. Ndisu tuku ni ni kandixa' te jaan'.

Ka'an chuun' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ña ka'an

ndoso' ra tu'un a

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴Ndi'i' ndoso', te ni tuvi a nuu' te uxi iin ta'an jaan' kii' ndiee' ra nuu' mesa. Te ni kan' kuento ña'a' a xa'a' a ña ni kandixa' ña'a' ra xiin' xa'a' ña xii nimá ra. Kuachi ndii ni kandixa' ra ña ni ka'an ne yivi' xiin' ra ña ni natiaku a. ¹⁵Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' kanii' iin yivi' te ka'an ndoso' ndo' tu'un va'a nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. ¹⁶Ne kuini kuni ña jaan' te kuchi nia kuenta i ndii, kaku nia nuu' kuachi nia. Ndisu ne kuini kuni ña jaan' ndii, ne katun' kunduu nia nuu' Ndiosí xa'a' kuachi nia. ¹⁷Te ña yo'o' nduu' chuun ka'nu' ña saa ne ini xini yu'u kii' ka'an ndoso' nia: Xiin' ndiee' i tava' nia ña ndiva'a nimá ne yivi', te ka'an tu nia tuku tu'un, ¹⁸te naa' tiin

nda'a' kuein' n̄iā koo', tē kaxi' ña'a' ri' ndii, kōo' a kundo'o' n̄iā. Te naa' ko'o' kuein' n̄iā tatan' xatu' ndii, kōo' a kundo'o' n̄iā. Te naa' chindiee n̄iā nda'a' n̄iā xini' ne kuni kuvi' ndii, nda'a' ne jaan' —ni kachi' Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni ndaa Jesús ndivi'

(Lc. 24:50-53)

¹⁹Sakan' tē kii' ndi'i ni ka'an xto'o' e' Jesús xiin' ra' ndii, ni ndaa a ndivi', tē ni xikundu'u' a nda'a' kua'a' Ndiosí. ²⁰Tē nda'a' xa'a' a jaan' ndii, ni kīee ra, tē ni xa'a' ka'an ndoso' ra tu'un va'a kani' mii' kua'an ra. Tē chindiee' ña'a' xto'o' e', tē nia'a' a ña ña ndaku nduu' ña ka'an ra jaan' xiin' chuun ka'nu' ña xaa' ra. Sakan' na kunduu a.]